

Medijska slika feminizma na portalu The Guardian

Čoholić, Martina

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:300065>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

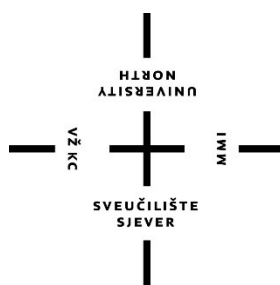

Sveučilište Sjever

Diplomski rad br. 11_NOVD_2019

Medijska slika feminizma na portalu Guardian

Martina Čoholić 0615/336D

Sveučilište Sjever

Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

Diplomski rad br. 11_NOVD_2019

Medijska slika feminizma na portalu Guardian

Studentica

Martina Čoholić

Mentorica

Irena Radej Miličić, doc. dr. sc.

Komentorica

Lidija Dujić, doc. dr. sc.

Predgovor

Uloga žene u društvu kroz povijest nije se previše mijenjala. Ona je majka i kućanica podložna muškarcu. Tek u kasnom 19. stoljeću, s prvim valom feminizma, žene se udružuju i započinje borba za pravo glasa. Drugim valom feminizma 1960-ih žene postaju slobodnije u okvirima zakona. Trećim valom dolazi do izražaja individualizam i samoostvarenje. Četvrtim valom započinje era portala kroz koji je borba postala jednostavnija i transparentnija.

Mnogi mediji imali su ženske rubrike koje su se uglavnom bavile uljepšavanjem i ponašanjem – upućivale su žene na to kako bi trebale izgledati (načini mršavljenja, njega tijela, frizure i odjeća koja je te godine u modi), kako pronaći idealnog partnera ili kako se uopće svidjeti muškarcu. Cilj takvih medija nije bilo osnaživanje žena, nego njihovo usmjeravanje prema nekom imaginarnom idealu.

Sažetak

Feminizam kao jedna od novijih ideologija pokušava analizirati društveni položaj žena i objasniti njihovu ulogu u svijetu. Feministi(ce) vjeruju da postoji temeljna potreba za borbom za izjednačavanje s muškarcima, odnosno za jednakopravnost obaju spolova.

Povijesno gledajući, mnogo je postignuto od borbe za pravo glasa u 20. stoljeću pa sve do danas. Kronološki, feminizam dijelimo u četiri vala. Svaki val bio je uzrokovan društvenim i sociopolitičkim čimbenicima. Tako je današnji feminizam obilježen utjecajem na medijsku tehnologiju i aktivizmom preko društvenih mreža koji nastoje utjecati na političku i legislativnu situaciju. Današnja žena je emancipirana, karijeristica i majka, ako to želi – fokusirana na vlastiti razvoj kroz sudjelovanje i pružanje potpore zajednici. Iako naizgled djeluje kako feminizam nije potreban, često su žene žrtve nasilja, seksualnog uznemiravanja, zlostavljanja i diskriminacije samo zbog spolne pripadnosti. Strah od nasilja i prekida karijere često ostaje glavni uzrok pristajanja na potlačenu ulogu žene. Žene su postale svjesne moći koju mogu ostvariti kroz društvene mreže. Sve više žena diže glas protiv nasilnika, javnost shvaća ozbiljnost poruke da je nasilje neprihvatljivo, a nasilnici snose posljedice.

Ovaj diplomski rad istražuje utjecaj najpoznatijega britanskog medija The Guardian.com na moderni feminizam. Analizira članke objavljene od 1999. godine, kada je i pokrenut portal, pa sve do 2019. godine. Rad istražuje koliko su novinarke bile uporne u iznošenju problema te kojim načinima su se služile kako bi podigle svijest o važnosti feminizma.

Ključne riječi: feminizam, tri vala feminizma, emancipacija, nasilje, The Guardian.com

Summary

Feminism, as one of the recent ideologies in the world attempts to analyse the social position of woman. To explain their role in the world feminists believe that there is a need for an ongoing struggle for the equality.

We can divide history of feminism into four waves. Historically, much has been achieved since the fight for the right to vote in 20th century. Every wave was caused by socio-political factors. Therefore, today's feminism is marked by influencing media technology and activism through social media. Modern woman is emancipated, careerist and mother by choice. She focuses on self-improvement whilst helping the community. Although feminism may seem unnecessary, women are often victims of violence, sexual harassment and discrimination. Women feel scared reporting harassment because it might damage their career, so violence remains the main cause for acceptance of oppression. They now realise the power of social media. Every day, women are raising their voices against the ongoing violence but now there are consequences. People understand the severity of message that violence is unacceptable, and the abusers suffer the consequences.

This thesis examines the influence of the most famous British media The Guardian.com on modern feminism. It analyses articles from 1999. until 2019. through numerous topics. This master's thesis explores the ways journalists manage to present the problem and be persistent until satisfying outcome.

Key words: feminism, four waves of feminism, emancipation, violence, The Guardian.com

Sadržaj

1.	Uvod.....	1
2.	Što je feminizam?.....	3
3.	Povijest feminizma.....	5
3.1.	Prvi val.....	6
3.1.1.	Sjedinjene Američke Države.....	7
3.1.2.	Ujedinjeno Kraljevstvo.....	8
3.1.3.	Novi Zeland.....	9
3.1.4.	Danska.....	10
3.1.5.	Švedska.....	10
3.2.	Drugi val.....	11
3.2.1.	Liberalni feminizam.....	12
3.2.2.	Radikalni feminizam.....	14
3.3.	Treći val.....	15
3.3.1.	Riot Grrrl.....	16
3.4.	Četvrti val feminizma.....	17
3.4.1.	<i>Hashtag</i> aktivizam.....	18
4.	Antifeminizam.....	20
5.	Uloga žene u društvu.....	22
6.	Nasilje nad ženama.....	25
7.	Prikaz žene u medijima.....	28
8.	Analiza članka o ženskom osnaživanju i problemima na portalu The Guardian.....	30
8.1.	Guardianov pogled na sufražetski pokret i žene u politici.....	33
8.1.1.	Slučaj Hillary Clinton.....	35
8.2.	Pitanje kirurgije.....	36
8.3.	Svakodnevni seksizam.....	37
8.4.	Žene pričaju svoju priču.....	39
8.5.	Guardian i #MeToo pokret.....	41
8.6.	Seksizam u oglašavanju.....	43
8.7.	Tiranije idealne žene.....	44
9.	Zaključak.....	48
10.	Literatura.....	50

1. Uvod

Ovaj diplomski rad bavi se feminizmom kao pokretom kroz sva četiri vala. Uvidom u povijest i kako je sve započelo, možemo bolje razumjeti današnje vrijeme. Svaki period inspiriran je prethodnim. Feminizam u današnje vrijeme posljedica je svih triju valova i ostalih sociopolitičkih, pravnih i ekonomskih čimbenika.

Svrha ovoga diplomskog rada jest istražiti utjecaj medija na primjeru portala The Guardian.com, na promjene u razvoju ljudskih prava, u ovom slučaju – žena. Ujedno, istražuje se i uloga novinarki Guardiana koje su svojim doprinosom utjecale na razvoj feminističkih misli. U obliku pojedinih studija slučaja prikazuju se brojni članci koji govore o zlostavljanju i diskriminaciji žena, ali i upornosti novinarki da beskompromisno pišu o tim problemima. Dakle, istraživanjem se želi dokazati da je utjecaj medija značajan u formiranju medijske slike feminizma te osnaživanju žena koje se bore za svoj status u društvu.

Cilj je ovoga diplomskog rada pokazati kako određeni medij prikazuje moderni feminizam i žene. Kakvu sliku odašilje čitateljima kroz teme o nasilju, seksizmu i ženskom osnaživanju. Već tri stoljeća feministički pokreti bore se za ravnopravnost s muškarcima. U ekstremnijim feminističkim pokretima kritizira se svaki oblik muške dominacije i patrijarhalnost sustava koji je ženu prisilio na šutnju i tako joj dodijelio podređenu ulogu.

U prvom dijelu rada prikazana je povijest feminizma kao ideološkog pokreta kroz njegova četiri vala, odnosno faza njegovoga društvenog utjecaja na političke i pravne okvire ženskih prava. „Platforma“ na kojoj su djelovala prva tri vala bili su mediji i ulica. Danas je glavno sredstvo internet i društvene mreže. Mediji su se također razvili i sad više nego ikad imaju moć oblikovanja javnog mnijenja.

Drugi dio rada bavi se ulogom, problemima s nasiljem te medijskom slikom žene. Promjene na poslovnoj i obiteljskoj sferi donose nove odnose između muškarca i žene. Tržište rada se mijenja ulaskom žene na tržište rada, u kasnom 20. stoljeću i početkom 21. stoljeća. Značajno se mijenja i globalna ekonomija koja označava početak feminističkog pokreta. Dolazak žena u javnu sferu nije rezultirao jednakostima. Žene su mogle dobiti samo manje plaćene poslove, ne zato što su manje sposobne, već zato jer ti poslovi pripadaju muškarcima. Osim plaćenog posla, ženi i dalje ostaje neplaćeni posao brige o kućanstvu i djeci. Društveni pokreti druge polovice 20. stoljeća doveli su u pitanje obrasce ponašanja koji su bili duboko ukorijenjeni u običajima i svijesti ljudi. Feminizam je dovodio u pitanje spolne uloge, redefinirao odnose između muškarca i žene te tako razotkrio patrijarhalnu konstrukciju u društvu. Feministički pokreti jačali su tijekom godina, a promjene su evidentne. Od kućanica kojima je glavna zadaća bila briga za kućanstvo i djecu, žene su se svojim zalaganjima,

prosvjedima i aktivizmom izborile za svoja prava. Dobile su prava na rad, jednaku plaću i mogućnost napredovanja, pravo glasa, pravo na odlučivanje o vlastitom tijelu i drugo. Žene su od tada napravile značajan napredak unutar tržišta rada, no bez obzira na zakonske i strukturalne društvene promjene, različiti oblici diskriminacije i dalje su prisutni. Feminizam i borba za jednakost dolazi u raznim oblicima. Svakih nekoliko godina netko postavi pitanje je li feminizam mrtav, što je često prekretnica, nakon koje dolazi neka nova vrsta feminizma. Svako razdoblje bori se s diskriminacijom, nejednakošću, zlostavljanjima i uznemiravanjima. Na svaki oblik se drugačije gleda tijekom godina jer ovisi o mnogo faktora koji prije nisu postojali, kao što je dolazak tehnologije i interneta. Primjerice, Carol Pateman (1998: 193) naglašava da se protiv feministica danas istupa s primjedbom kako su žene, nakon zakonskih reformi i uvođenja prava glasa, građanski i politički ravnopravne muškarcima pa feminizam može malo, ili uopće ne može, pridonijeti demokratskoj teoriji i praksi.

Glavni dio ovog istraživanja prikazan je kroz portal [The Guardian.com](https://www.theguardian.com). Analiziranjem članaka objavljenih od 1999. do 2019. nastoji se prikazati medijska slika kojom je portal [The Guardian](https://www.theguardian.com) kao jedan od najprogresivnijih britanskih medija omogućio oblikovanje i izgradnju feminizma. Dostupnost informacija diže svijest o netolerantnom ponašanju spram žena. Više nisu samo žene feministice, nego sve više muškaraca priznaje nejednakost i nepravdu koja je svakodnevno prisutna. Feministicama je lakša borba za jednakost, ali s novim tehnologijama dolaze i novi načini koji će tu borbu uzdrmati. Uznemiravanje žena na javnim mjestima često se trivijalizira ili smatra neizbježnim dijelom javnog života, a to više nije samo na ulici, uredu ili trgovini jer nove platforme nude nasilnicima i nove načine maltretiranja. Usprkos svemu, žene nalaze potporu jedna u drugoj. Povezane su u zajedničkoj nepravdi te inspiriraju i potiču jedna drugu.

2. Što je feminizam?

Feminizam čini niz pokreta usmjerenih na definiranje, uspostavu i obranu jednakih političkih, ekonomskih i socijalnih prava te stvaranje jednakih mogućnosti za žene. Izvorno, feminizam je usmjeren na pitanje žena, no s obzirom na to da je glavni cilj uspostava ravnopravnosti spolova, širi se tijekom godina.

„(...) pojam feminizam predstavlja jednu kongruentnu povijesnologičku cjelinu veoma određenih ciljeva borbe za prava žena na svim poljima kulture i civilizacije, i njegova se povijesno-politička praksa kreće u luku od pokreta do teorije, i (...) on se utemeljuje i artikulira u polju jasnih izričaja što on jest i što želi biti“ (Čakardić et al. 2007: 9).

Feminističke frakcije ponekad se ne slažu oko toga što predstavlja jednakost. Neki bitku za jednakost smatraju završenom jer su se prvotni ciljevi postigli, drugi i dalje smatraju društvo patrijarhalnim. Postoje različiti pravci feminizma: francuski, anarhistički, socijalistički i marksistički, radikalni, liberalni, crnački, slobodni, multirasni, poststrukturalni i postmoderni, ekološki i društveni feminizam (http://www.gender.cawater-info.net/knowledge_base/rubricator/feminism_e.htm).

„Postoje različiti pravci feminističke teorije. Radikalne feministkinje, na primjer, usredotočene su na dokidanje društvenog sustava zasnovanog na patrijarhatu kojeg smatraju temeljem neravnopravnosti jer on služi očuvanju društvene dominacije muškaraca. Socijalističke feministkinje smatraju da je neravnopravnost žena tek dio cijele palete neravnopravnosti koju uzrokuje kapitalistički sustav te traže pravednije i solidarnije uređenje cjelokupnog društva odnosno ekonomsku i društvenu preobrazbu sustava. Liberalne feministkinje žele ostvariti ravnopravnost žena kroz političke i zakonodavne reforme. One smatraju da svaka žena ima sposobnosti i mogućnosti da ostvari ravnopravnost kroz vlastito djelovanje i izbore te stoga nije potrebno u potpunosti mijenjati društveni sustav. Ekofeministkinje povezuju ekologiju i feminizam te se potreba za očuvanjem okoliša postavlja kao temelj feminističkog koncepta svijeta. One smatraju da dominacija nad ženama proizlazi iz iste ideologije koja provodi dominaciju nad prirodom. U patrijarhalnom društvenom uređenju muškarci su ti koji posjeduju i imaju kontrolu nad zemljom te je eksploatiraju i tako ostvaruju profit, a takav se model preslikava i na muško-ženske odnose u kojima muškarci podčinjavaju i eksploatiraju žene.“ (http://www.cesi.hr/attach/_m/mia.pdf)

Pojam „feminizam“ nije stekao popularnost sve do 1970. godine, no koristio se u nekim područjima još i ranije, primjerice Katherine Hepburn govori u „feminističkom pokretu“ u filmu *Žena godine* koji se prikazivao 1942. godine (http://www.gender.cawater-info.net/knowledge_base/rubricator/feminism_e.htm).

Kako navodi Bell Hooksu (2004: 14) u knjizi *Feminizam je za sve strastvena politika*, feminizam je pokret za okončanje seksizma, seksističkog izrabljivanja i ugnjetavanja. Mnogi misle da se odnosi samo na nejednakosti muškaraca i žena, no u praksi to nije tako. U društvu se smatra kako bi žena trebala biti podređena muškarcu, mnoge se žene danas opiru tim tezama iako ih to u svakodnevnom životu, doista, sputava budući da niti same nisu sigurne što je najbolje za njih.

3. Povijest feminizma

Tijekom cijele ljudske povijesti preživljavanje čovječanstva i njegov kontinuitet bili su povjereni ženi dok su vodstvo i organizacija javnoga društvenog bili u rukama muškarca. Oni su imali pravo na privatno vlasništvo, pravo na glas, pravo na karijeru i pravo na obrazovanje. S druge strane, žena nije imala tih prava, bila je građanin drugoga reda. Nije onda neobično da su gotovo sve društvene ustanove bile oblikovane po mjeri muškarca, a žena nije postojala. U takvome je društvu i takvoj kulturi žena u startu bila diskriminirana. Žena je fizički smatrana inferiornija u odnosu na muškarca, zbog toga nije mogla obavljati teške fizičke poslove. Ta fizička inferiornost ubrzo je prerasla u pravnu inferiornost, zbog toga je ženina primarna uloga bila rađanje i odgoj djece, a u isto vrijeme briga za kućanstvo. Zbog takve podjele uloga, privatna i javna sfera bile su potpuno odvojene (Volarević 2012: 225).

Važno je spomenuti jednu od začetnica feminističkog diskursa Marry Wollstonecraft i njezinu knjigu *Obrana ženskih prava*. Wollstonecraft (1999: 5) zagovara ukidanje dvostrukih mjerila muškog i ženskog ponašanja, pravo žena na neovisan rad, školovanje, građanski i politički život kao temelj današnjeg feminizma. Nije odobravalala podjelu rada između muževa, hranitelja obitelji i žena koje su držali kod kuće. Smatrala je da bi žene, redovitom izobrazbom, mogle učiti politiku i sve druge poslove.

U kasnom 19. stoljeću dolazi do niza događaja koji su promijenili tijek povijesti. Žene se udružuju kako bi sebi i svojim kćerima osigurale sigurniju budućnost i bolje uvjete profesionalnog i građanskog razvoja. „Kada su prvi put počele lobirati za pravo glasa, moralna superiornost žena, čije je porijeklo u bitno ženskim majčinskim vrlinama – čestitost, nježnosti, briga za druge – postala je glavni adut u ovoj borbi.“ (Čakardić et al. 2007: 114) Žene ne žele više biti potlačene promatračice, već žele sudjelovati u izgradnji budućnosti. Nastali pokreti podijeljeni su u tri „vala“. Prvi se odnosi na pokret za pravo glasa za žene. Drugim valom počinje borba za ženskim oslobođenjem, zakonskim i socijalnim pravima. Treći val se u početku nadovezuje kao reakcija na drugi van te pokušava razriješiti neriješena pitanja. Kasnije se okreće ženi kao individui. Jednom kada su žene dobile pristup javnoj sferi, imaju više prostora za različite strategije rješavanja pitanja rodne moći (Adamović 2011: 67). Pristup obrazovanju i zaposlenju, baš kao i zaštita od obiteljskog nasilja i priznanje pred zakonom, bili su temeljni aspekti zahtjeva za ulazak u javnu sferu. „Isticanje zaposlenja kao ključa oslobođenja žena navelo je mnoge bijele feministkinje aktivistkinje na pretpostavku da su zaposlene žene već oslobođene.“ (Hooks 2004: 69)

Osvajanje prava glasa imalo je snažno simboličko značenje za žene u smislu njihova priznanja kao ravnopravnih građana. Autorice knjige *Feminizam za početnike* smatraju da s feminizmom počinje povijest o promjeni podređenog položaja žena, a nastaje kada se žene počinju svjesno, masovno i djelotvorno organizirati radi poboljšanja svoga položaja (Watkins et al. 2002: 4). Ili, kako piše Nataša Govedić (2005: 328): „Možda je neodoljivost povijesnog osvrtnja također vezana uz činjenicu narativnosti identiteta: naše aktualne sudbine neodvojive od povijesnog perspektivizma, posebice od književnih i filozofskih narativa, u kojima nam se nude identifikacijski obrasci muških i ženskih uloga, maskulinih i femininih modela egzistencije.“

3.1. Prvi val

Prvi val feminizma započinje u kasnom 19. stoljeću i traje do početka 20. stoljeća. Obilježile su ga žene srednje klase iz Velike Britanije, Kanade, Nizozemske, Sjedinjenih Američkih Država, Danske, Švedske, Australije, Novog Zelanda i Perzije. Fokus udruženja bio je dobiti pravo na glasanje. U to vrijeme, žene se smatralo intelektualno inferiornijima i nisu imale pravo na obrazovanje. Od svake žene se očekivalo da bude majka i supruga jer zbog svoje fizičke građe te emotivne i iracionalne naravi, nije sposobna za rad. Bile su ovisne o bračnom partneru jer nisu smjele ništa posjedovati. Silovanja i nasilje unutar braka bilo je normalno, a čak su i djeca pripadala suprugu u slučaju rastave. Sve to je odlučeno umjesto njih. Stoga je pravo na glasanje bilo od iznimne važnosti za žene tog doba.

Izraz „prvi val feminizma“ počeo se koristiti tek pred kraj kako bi se opisao novi, danas poznatiji „drugi val feminizma“ koji se borio protiv društvenih i kulturnih nejednakosti. Nakon borbe za dobivanje prava glasa, u središtu feminističkih interesa našli su se izvaninstitucionalni oblici političkog djelovanja čime se rasvijetlio angažman žena u mirovnim pokretima, protestnim akcijama te brojnim drugim oblicima društvenog djelovanja temeljenim na principima demokracije. Ovakve strategije djelovanja također su blisko povezane s radikalnom strujom feminističkog pokreta koja ne priznaje djelovanje unutar državnih struktura zbog njihove inherentno patrijarhalne prirode (<http://idiprints.knjiznica.idi.hr/611/1/2013%20Popovi%C4%87%2C%20%C5%A0ipi%C4%87.pdf>).

8.1.1. Sjedinjene Američke Države

U Sjedinjenim Američkim Državama vođe feminističkog pokreta izvorno su se zalagale za ukidanje ropstva, prije nego za ženska prava (https://www.georgiastandards.org/resources/Lexile_in_Action/SSUSH24_1290.pdf).

Feminizam prvog vala uključivao je žene iz različitih slojeva društva. Neke su pripadale konzervativnim kršćanskim skupinama, kao što je bila Frances Willard, reformatorica i predsjednica *Ženskog kršćanskog sindikata* od 1879. godine sve do svoje smrti. Druge uključuju Lucy Stone, koje je osnovala pokret *Američko nacionalno udruženje za žensko pravo glasa*. Ona je prva žena koja je stekla fakultetsku diplomu u državi Massachusetts. Zalagala se za ženska prava i bila protivnica ropstva u vrijeme kad je ženama bilo zabranjeno govoriti na javnim mjestima, a bila je poznata po tome što nakon braka nije uzela suprugovo prezime. Kasnije se udružila s radikalnijim aktivisticama Susan B. Anthony i Elizabeth Cady Stanton koje su vodile *Nacionalno udruženje za žensko pravo glasa*. Susan B. Anthony bila je američka reformatorica i aktivistica za ženska prava. Već sa sedamnaest godina prikupljala je potpise za ukidanje ropstva. Sudjelovala je u prvoj konvenciji o ženskim pravima. Nakon što je upoznala Elizabeth Cady Stanton, putovale su Sjedinjenim Američkim Državama, a Anthony je držala govore inspirirajući žene da se izbore za pravo glasa (<https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/susan-b-anthony>). Objavila je i radove o braku u kojima stoji da žena ima prava u braku, jer se do tada silovanje i nasilje u braku nije priznalo. Zbog svoje predanosti i borbe za jednakost, postala je prva žena prikazana na američkoj kovanici. Elizabeth Cady Stanton bila je američka sufražistica i vodeća aktivistica za ženska prava. Napisala je *Deklaraciju o stajalištima*, koja je bila nadopuna *Deklaracije neovisnosti*, dodavanjem riječi „žena“ i „žene“. Taj ključni dokument bio je polazišna točka za društvene i zakonske promjene (<https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/elizabeth-cady-stanton>).

Tijekom prvog vala, postojala je uska poveznica između pokreta za ukidanjem ropstva i pokrata za ženska prava. Socijalni reformator, pisac i aktivist Frederick Douglass, nakon što je pobjegao iz ropstva, zalagao se za jednakost i bitno utjecao na oba pokreta. Vjerovao je kako je ključno raditi zajedno kako bi se postigla istinska jednakost na temelju rase i spola. Anthony i Stantom borile su se za prava na temelju spola, no zanemarile su jednakost na drugim aspektima, uključujući rasu. Nakon što su se izborile za svoja prava, razlika između žena crne i bijele rase postaje veća (https://www.researchgate.net/publication/236028516_Understanding_Race_Class_Gender_a

nd_Sexuality_A_Conceptual_Framework). Dok su se žene bijele rase borile za slobodu pobačaja i rađanja, žene crne rase borile su se protiv rasizma i feminizma istovremeno. Rasizam je bio prepreka za zajedničku borbu svih žena. Iako su bile protiv robovlasničke strukture i zalagale se za ravnopravnost, Anthony i Stanton isključile su tamnopute žene ih svojih udruga. Također, nisu htjele da Afroamerikanci dobiju prava prije bijelih žena. Smatrajući da bi to značilo apsolutnu superiornost muškarca nad ženom (https://www.jstor.org/stable/1394725?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents).

Većina feministica prvog vala bila je umjerenija i konzervativnija, naspram drugog vala gdje vlada radikalizam i revolucionarnost. Smatra se da je feminizam prvog vala u Sjedinjenim Američkim Državama završio donošenjem Ustava u kojem se zabranjuje uskraćivanje prava na glas na osnovi spola. To je bila kolosalna pobjeda pokreta. Osim prava za glasanje, pokrenute su reforme na području obrazovanja, zdravstva i na radnim mjestima. Žene su nakon mnogo godina bile slobodne i uključene u donošenje odluka koje se tiču zajednice, ali i njih samih. Više nisu morale biti ovisne o muškarcu. Zakon iz 1923. omogućio je ženama pravo na razvod. Do tada je samo suprug mogao pokrenuti brakorazvodnu parnicu (<https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/amendment/amendment-xix>).

8.1.2. Ujedinjeno Kraljevstvo

Posao žene u Ujedinjenom Kraljevstvu nije se bitno razlikovao od žena u Sjedinjenim Američkim Državama. Do 19. stoljeća jedini posao koje su mogle imati bio je u kućanstvu, kao žena i majka. Ženama u Velikoj Britaniji nije bilo zabranjeno glasati do 1832. i Zakona o reformi, no nisu mogle glasati sve. Uvjet za mogućnost glasanja bilo je vlasništvo nad određenom imovinom, iako je to bilo rijetko. Tada novi Zakon o reformi, ženama je izričito zabranio glasati. Od 1856. do 1870. žene su pokušale organizirati peticije, kojima bi dobile bolja prava.

Borba za ženska prava počinje 1872. godine pokretanjem kampanje za ženska prava. Novinar *Daily Maila* prvi put spominje „sufražetkinje“, ali u negativnom smislu, za opisivanje aktivistica za nasilan pokret. Prva organizacija stvorena je 1868. godine stapanjem lokalnih ženskih aktivistica, no zbog podijeljenosti unutar organizacije, 1897. godine nastaje *Nacionalna unija za žensko pravo glasa* pod vodstvom Millicent Fawcett. Posebno se isticala i Emmeline Pankhurst koja je 1903. osnovala *Društveni i politički savez žena*. Proglašena je jednom od najutjecajnijih žena 20. stoljeća (https://www.researchgate.net/publication/249021525_Emmeline_Pankhurst_A_biographical

_interpretation). Pokrenule su i novine *Glas za žene*. Godine 1911., tadašnji premijer Herbert Henry Asquith, nakon niza prosvjeda od strane sufražetkinja, obećao je donošenje zakona kojim bi žene dobile prava na glasanje. Sljedeće godine, zakon ipak nije realiziran, a aktivistice su reagirale nasilno, porazbijavši prozore ministarstva i lokalnih trgovina. Nakon što su uhićene, štrajkale su glađu i zaštitari su ih morali nasilno hraniti. Priča o zlostavljanju sufražetkinja proširila se Britanijom i izazvala prosvjede. Kako bi britanska vlada spriječila daljnje negodovanje, donijeli su zakon kojim privremeno puštaju na slobodu pothranjene sufražetkinje. Nakon što ozdrave, policija bi ih ponovno privela. Emmeline Pankhurst zatvarana u tamnicu više puta, a vodstvo je preuzela njezina starija kći Christabel (Watkins et al. 2002: 88).

Za vrijeme Prvoga svjetskog rata, Emmeline i Christabel Pankhurst prekinule su svoje aktivističko djelovanje, a ekstremnija skupina sufražetkinja na čelu s Emmelinom mlađom kćeri Sylvijom, nastavila je djelovati. Dolaskom rata u Britaniju i odlaskom muške radne snage na bojišta, poslodavci su morali zapošljavati žene za obavljanje muških poslova. Nakon rata, 2018. Parlament donosi zakon kojim određene žene dobivaju pravo glasa – vlasnice nekretnina iznad trideset godina, diplomantice sveučilišta te najmoprimci (<https://www.economist.com/britain/2018/02/03/britain-marks-a-century-of-votes-for-women>). Tek 1928. sve žene bez obzira na imovinu imaju pravo glasa (<https://books.google.co.uk/books?id=SQ7PP7qSkRsC&pg=PA16#v=onepage&q&f=false>).

8.1.3. Novi Zeland

Novozelandski pokret za prava žena počeo je krajem 19. stoljeća nadahnut aktivistima iz Sjedinjenih Američkih Država i Ujedinjenog Kraljevstva. Žene su tražile prava kako bi poboljšale pozicije u društvu i kvalitetu života (<https://nzhistory.govt.nz/media/photo/ten-reasons-for-vote>). Sve je započelo s Kate Sheppard koja je organizirala peticije i javne sastanke te razvijala kontakte s političarima i novinarima. Bila je urednica prvih ženskih novina *Bijela vrpca* (<https://my.christchurchcitylibraries.com/kate-sheppard/>). Godine 1885. osnovala je *Žensku kršćansku trezvenjačku uniju*. Kao zagovornica trezvenjačkog pokreta smatrala je kako će se zakoni protiv konzumacije alkoholnih pića donijeti lakše ako budu iza Parlamenta stajale žene-glasači. Organizirala je niz peticija u Parlamentu. Godine 1891. skupila je više od 9 000 potpisa, 1892. gotovo 20 000, a 1893. čak 32 000, što je bila gotovo četvrtina odraslih žena u Novom Zelandu. Vlada je bila podijeljena po pitanju peticija. Premijer John Ballance u suštini je podržavao ženski pokret, ali se bojavao da će žene glasati za

njegove protivnike. Zakon za pravo glasa napokon je donesen 19. rujna 1893., a donio ga je guverner Lord Glasgowa. Žene su prvi put na izborima glasale 28. studenog 1893. Novi Zeland time je postao prva država na svijetu koja je ženama omogućila pravo glasa (<https://nzhistory.govt.nz/politics/womens-suffrage/brief-history>).

8.1.4. Danska

Krajem 19. stoljeća žene u Danskoj bile su bez vlasništava i prava, kao i u ostatku svijeta. U Danskoj počinje rasti nezadovoljstvo i želja za ravnopravnošću, ne samo žena, već i muškaraca. Najstarija ženska organizacija u Danskoj bila je *Dansko žensko društvo*, a osnovali su je 1871. Matilde Bajer i njezin suprug Fredrik Bajer koji je za svoje djelovanje dobio Nobelovu nagradu za mir (<https://danskkvindesamfund.dk/historie/>). Zalagali su se za jednaka prava muškaraca i žena. Pravo glasa prvi put se spominje 1906. godine jer su se prije toga bojali reakcije političara i članova vlade koji su imali različita politička stajalište. Već 1908. godine žene dobivaju pravo glasa. Nakon što je Ustavom iz 1915. ženama dodijeljeno puno pravo i jednakost, okrenuli su se drugim problemima. Organizacija je nastojala pružiti podršku ženama srednje klase, poboljšati im ekonomski status, što bi ih učinilo neovisnima i u konačnici, stvorilo im bolje uvjete za zapošljavanje. Naglasak je bio na adekvatnom obrazovanju i omogućavanju udanim ženama prava na vlastita financijska sredstva (<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/dansk-kvindesamfund-1871/>).

8.1.5. Švedska

Žene u Švedskoj imale su uvjetna biračka prava još u 18. stoljeću. Glasovanje je bilo rodno neutralno pa se od 1718. primjenjivalo isto i na muškarce i žene, pod uvjetom da ispunjavaju određene kvalifikacije, odnosno ako plaćaju porez. Nakon novog Zakona za oporezivanje, 1862. godine dobile su prve u svijetu uvjetno pravo glasa, ali samo na određenim izborima. Biračka prava za žene bila su zabranjena na izborima za gradonačelnika i na nacionalnim izborima dok na lokalnim nije bilo nikakvih zabrana pa su žene mogle glasati na župnim izborima. Između 1873. i 1896. djelovala je organizacija za prava žena pod nazivom *Udruženje za vlasništvo udanih žena* (Föreningen för gift kvinnas äganderätt). Svrha organizacije bila je uvođenje reformi kojima bi žene postale ravnopravne s muškarcima. Cilj je bio promijeniti bračne zakone kako bi žene mogle i u braku upravljati vlastitim sredstvima.

Udrugu su osnovali Anna Hierta-Retzius i Ellen Anckarsvärd. Smatra se da je ta udruga prije svega bila udruga za žene viših slojeva i muške liberalne intelektualce (<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=684DA01C1C2C7C44DFEB0F009E1AF2DB?doi=10.1.1.394.4256&rep=rep1&type=pdf>). Godine 1874. udatoj ženi dodijeljeno je pravo na upravljanje vlastitim imanjem – može kontrolirati zasluge svog rada, što je regulirano bračnim propisima (<http://www2.ub.gu.se/kvinn/artal/detaljer/1870-talet.xml>). Nekoliko godina kasnije, 1902. godine, osnovano je *Nacionalno udruženje za ženska prava*, a 1921. godine konačno je ozakonjeno pravo na glasanje bez ograničenja (<http://runeberg.org/nfbo/0225.html>).

3.2. Drugi val

Nakon Drugoga svjetskog rata, životi žena u razvijenim zemljama drastično su se promijenili. Tehnologija je uvelike olakšala kućanske poslove, životni vijek se produžio, a rast uslužnog sektora otvorio je radna mjesta koja su bila ovisna o radnoj snazi. Unatoč svim socioekonomskim transformacijama, kulturni stavovi i pravni presedan jačaju spolne nejednakosti. Drugi val feminizma započeo je 1960-ih godina i nastavio se sve do ranih 1980-ih u Sjevernoj Americi i Ujedinjenom Kraljevstvu. Val se odvijao u kontekstu pokreta protiv rata, za građanska prava i samosvijest različitih manjinskih skupina diljem svijeta. Nova ljevica bila je u porastu i glas drugog vala bio je sve izraženiji (<https://www.britannica.com/event/womens-movement>).

Feminizam prvog vala bio je usredotočen na biračko pravo i ukidanje pravnih prepreka za ravnopravnost spolova, odnosno glasačka i imovinska prava. Feminizam drugog vala započeo je drugim gorućim pitanjima. Iako su žene sada imale pravo na obrazovanje, kod zapošljavanja su i dalje imale manje plaće od muškaraca. Bračni zakoni doneseni u prvom valu nisu bili najbolje prihvaćeni u društvu – žene su primjerice mogle zatražiti rastavu, no bile su zbog toga osuđivane u zajednicama; silovanja i nasilje unutar obitelji se priznalo, ali ne i kažnjavalo; pobačaji su bili zakonom zabranjeni, a ženska tijela objektivizirana u reklamama. Društvo je nastavilo biti patrijarhalno, unatoč ženskim pravima. Doneseni zakoni ne provode se u potpunosti, a žene se tretira kao inferiornije.

Drugi val feminizma donio je značajne promjene. Kontracepcija je postala dostupna svim ženama, ne samo udanim (<https://www.theguardian.com/society/2007/sep/12/health.medicineandhealth>). Velika Britanija uvela je pravo na pobačaj 1967. godine pod određenim uvjetima. Godine 1975. u Ujedinjenom Kraljevstvu na snagu stupa zakon o jednakoj plaći bez obzira na spol. Također,

zabranjeno je otpustiti ženu u slučaju trudnoće. U SAD-u je isti zakon donesen 1977. godine U Kaliforniji je 1964. otvoreno prvo sklonište za žene, a u New Yorku prva banka za žene. Nasilje u obitelji zabranjeno je 1976. u Britaniji i američkoj državi Nebraska. Međunarodni dan žena priznat je kao godišnji događaj (<http://www.bbc.co.uk/radio4/womanshour/timeline/1960.shtml>).

Kraj 1980. smatra se krajem drugog vala feminizma. Ujedinjeni narodi od 1975. godine, koju proglašavaju godinom žena, organiziraju međunarodne ženske konferencije i forume na kojima žene iz cijeloga svijeta, dužnosnice i članice organizacija civilnog društva, rade na kreiranju rješenja za ravnopravno uključivanje žena u sve sfere života. Uz Četvrtu svjetsku konferenciju o ženama održanu u Pekingu 1995., također je značajna njezina prethodnica, Treća svjetska konferencija o ženama održana u Nairobiju 1985. Na konferenciji u Nairobiju naglasak je stavljen na ulogu žena u pitanjima razvoja i mira, odnosno uklapanje koncepta rodne ravnopravnosti u razvojne procese (Siročić i Sutlović 2013: 81).

Pateman (1998: 113) podsjeća kako liberali javnu sferu društva kao i načela prema kojima je ona uređena smatraju odvojenim i neovisnim o odnosima u privatnoj sferi. Radikali neprestano opovrgavaju liberalnu tvrdnju da su društvene nejednakosti privatne sfere nevažne za pitanje o političkoj slobodi, općem pravu glasa i građanskim slobodama javnog područja.

3.2.1. Liberalni feminizam

Liberalni feminizam ogranak je feminističkog pokreta kojim se nastoji postići jednakost muškarca i žena u društvu, kroz političku i pravnu reformu. Zagovornici smatraju kako društvo gleda žene intelektualno i fizički slabije od muškaraca pa zato nastaje diskriminacija. Mary Wollstonecraft (1999: 5) slaže se da je žena, kada je riječ o snazi, slabija od muškarca, takav se zakon ne mijenja i ne ukida u korist žena, ali to nije razlog neprestanom guranju žena u drugi plan. Njihov cilj je inspirirati žene da same postignu jednakost s muškarcima, bez obzira na društvenu strukturu. Klasični liberali smatraju da, umjesto što se država miješa u slobodno tržište, treba svima pružiti jednaku priliku na tržištu (Pateman 1998: 21). Zalažu se i za rodnu i etničku jednakost u svim poslovima. To znači i poticanje muškaraca na obučavanje za poslove koje se smatralo ženskim – tajnice, sestrinstvo, poučavanje. Feministice tvrde kako se žene i muškarci u suštini ne razlikuju te se samom tom činjenicom ne bi trebali tretirati drugačije prema zakonu. Žene imaju ista prava kao i muškarci na rad i obrazovanje (<http://diglib.bis.uni-oldenburg.de/pub/unireden/ur97/kap1.pdf>).

Veliki utjecaj na formiranje drugog vala imala je Betty Friedan koja je napisala knjigu *Ženska mistika (The Feminine Mystique)*. Knjiga govori o ženi iz šezdesetih godina

dvadesetog stoljeća. Žene se i dalje vidjelo samo kao kućanice i majke, nesposobne za išta drugo. One koje su željele više od toga, osuđivalo se i ponižavalo jer se nisu uklapale u kalup patrijarhalnog društva. Friedan piše o kućanicama tog vremena, njihovoj depresiji i zarobljenosti unutar četiri zida te očekivanjima koje je društvo imalo za njih – briga za djecu, muža i kuću. Knjiga istražuje promjene od rata, u kojima su žene bile bitna radna snaga, do poslijeratnog razdoblja, kad su vraćene na svoje prijeratne pozicije kućanice (<https://www.britannica.com/topic/The-Feminine-Mystique>). Izraz „ženska mistika“ stvorila je Friedan kako bi pokazala što se krije ispod površine. Vladala je pretpostavka da žene koje obavljaju kućanske poslove, bave se brakom, mužem i djecom, imaju ispunjen život. Također, ako žena želi posao, obrazovanje i političko mišljenje, onda nije prava žena. Friedan je željela pokazati nezadovoljstvo koje se krije ispod površine tih savršenih kućanica, na što ih je društvo prisililo (<https://www.enotes.com/topics/feminine-mystique>). Sama knjiga nije bila dovoljna za izazivanje promjena. Na konferenciji za status žena 1966. osnovana je *Nacionalna organizacija za žene* (The National Organization for Women), a brojala je ukupno 49 osnivača (<https://now.org/about/history/honoring-our-founders-pioneers/>). Postala je prva organizacija koja je uključivala žene crne rase. Cilj organizacije bio je mobilizacija žena. Zahtijevali su da američki kongres usvoji Ustav kojim se propisuju jednaka prava bez obzira na spol te jednaku mogućnost zapošljavanja uz kažnjavanja zbog rasne diskriminacije. Smatraju da žene trebaju biti zaštićene zakonom, kako bi se osigurala njihova prava za vrijeme porođaja, bez gubitka radnog mjesta i naknada; ustanove za čuvanje djece trebaju biti za sve građane dostupne, bez obzira na visinu prihoda; treba osigurati pravo na obrazovanje do svog punog potencijala, a ženama niskog materijalnog stanja omogućiti poslovno osposobljavanje i smještaj; naposljetku, ženama treba dati potpunu kontrolu nad vlastitim tijelom, izbacivanjem zakona koji ograničava pristup kontracepciji i ukidanjem zabrane na pobačaj

(https://excoradfeminisms.files.wordpress.com/2010/07/feminist_thought_a_more_comprehensive_intro.pdf). Popisom zahtjeva bili su zadovoljni liberalni članovi, no konzervativni i radikalni članovi protivili su se zakonima o kontracepciji i pobačaju. Iz toga proizlaze liberalni radikalni feministički pokreti.

Konzervativne žene, koje nisu htjele podržati pitanje pobačaja i seksualnosti 1968. osnovale su posebnu organizacijom pod nazivom *Ženska dionička akcijska liga* (Women's Equity Action League). Njihovi ciljevi bili su jačanje ekonomskog napretka američkih žena i provedba postojećih antidiskriminacijskih zakona te borba za napredovanje na radnom mjestu u položaju i primanjima. Kasne 1980-e donijele su ekonomske probleme i zbog financijskih

sredstava, organizacija prestaje s radom 1989 (<https://snaccooperative.org/ark:/99166/w6517mmw>). Godine 1971. nastaje još jedna organizacija pod nazivom *Ženski akcijski savez* (The National Women's Political Caucus). Opisuje se kao lokalna organizacija posvećena zapošljavanju, obuci i podršci ženama. Savez nudi obuku, tehničku pomoć, savjete, rukovoditeljke kampanje i podršku kandidatkinjama koje se žele baviti politikom. Pomažu im u pružanju volonterske pomoći i prikupljanju novaca. Savez je pomogao otvoriti prvo sklonište za žene (<http://www.nwpc.org/about/>).

3.2.2. Radikalni feminizam

Radikalne feministice tvrde da je cijelo društvo patrijarhalno i da su muškarci tlačitelji žena. Smatraju kako se žene uvijek gledaju kao „druge“ u odnosu na muškarca samo radi koristi koje im žena pruža. Radikalni feminizam smatra da muškarci koriste društvene sustave kako bi kontrolirali žene i potisnuli ih. Uvjerenja su da je patrijarhat tako duboko ukorijenjen u muškarce te da ga je teško iskorijeniti dok je formiranjem nehijerarhijskih ženskih grupa koja jedna drugu potiču, najbolji način borbe protiv muškarca jer se ne moraju brinuti o seksualnom uznemiravanju, silovanju ili nasilju. Radikalne feministice formirale su društvo koje je odvojeno od muškaraca, iako poprima karakteristike koje prevladavaju i u dominantno muškom okruženju: objektivnost, kontrola, hladnoća, agresivnost, konkurentnost, krivi ih se za siromaštvo, ratove, silovanja, nasilje, zlostavljanje. Smatraju da su žene brižnije, nježnije i otvorenije od muškaraca te da bi oni takvi mogli postati samo ako imaju majčinske instinkte.

Budući da, po njima, muškarci svoju snagu crpe iz dominantnog društvenog statusa, radikalni feminizam je pokrenut kao zaštita za žrtve silovanja, nasilja, žrtava pornografije, seksualnog uznemiravanja i prisile. U svojoj borbi protiv muškaraca, zaboravile su na žene radničke klase koje su smatrale da nisu samo one ugnjetavane od strane društva već i njihovi muževi. Razlika između klasa dovela je do kritiziranja radikalnog feminizma. Smatralo se da zanemaruju etničke i socijalne klase (<http://diglib.bis.uni-oldenburg.de/pub/unireden/ur97/kap1.pdf>).

Radikalna žena New Yorka (New York Radical Women) bila je rana feministička udruga osnovana 1967. godine. Članice su bile mlade djevojke u dvadesetima koje nisu odobravale mušku dominaciju (<https://www.thoughtco.com/new-york-radical-women-group-3528974>). Prva javna akcija bila je „sahrana tradicionalne žene“, a održale su je na nacionalnom groblju Arlington. Sudjelovale su i na prosvjedu za Miss Amerike održanom 1968. u Atlantic Cityu. Smatraju kako takvi izbori žene ocjenjuju na temelju izgleda te podržavaju vijetnamski rat

slanjem pobjednice vojnicima za zabavu. Također su prosvjedovale i protiv rasizma jer nikad još nije pobijedila djevojka druge rase. Gotovo 400 žena sudjelovalo je iz svih Saveznih Država. Simbolično su bacale ženske proizvode u kante za smeće, kućansko posuđe, sredstva za uljepšavanje, odjeću i ostale stvari koje su smatrale „instrumentima za mučenje žena“. Policija ih je na kraju spriječila u paljenju stvari jer su se nalazile na javnoj površini. Dio prosvjednica je upao u salu gdje se održavao izbor za Miss, mašući transparentom na kojem je pisalo *Žensko oslobođenje* (Women's Liberation). Policija ih je brzo privela, no svojim činom privukle su pažnju novina. Budući da su milijuni gledatelja pratili spektakl, događaj je ženskom pokretu za oslobođenje donio pažnju javnosti i medijska praćenja. Zbog različitih stavova, grupa se raspala 1968. godine (<https://www.thecut.com/2017/11/an-oral-history-of-feminist-group-new-york-radical-women.html>).

3.3. Treći val

Feminizam trećeg vala započeo je 1990. i trajao do uspona četvrtog vala, odnosno do 2010. godine. Feministice trećeg vala rođene su u vrijeme uzdizanja drugog vala i pripadnice su generacije X. One prihvaćaju individualizam i različitosti. Prava i programi postignuti u drugom valu, poslužili su kao temelj trećem valu feminizma. Žene su ravnopravnije muškarcima, nisu dužne udati se i imati djecu. Omogućen im je pristup kontracepciji i pravo na pobačaj, a nasilje i seksualno uznemiravanje kažnjava se zakonom. Treći val se pokušava usredotočiti na multikulturalizam, seksizam, rasizam, homofobiju i nejednakosti među klasama (https://www.academia.edu/36072698/Waves_of_feminism). Pod jakim je utjecajem postmoderne, usmjerava se na dekonstrukciju patrijarhalnoga i heteronormativnoga društva. Vezan je za promjene u svijetu, od pada komunizma do novih prijetnji vjerskog i etničkog fundamentalizma. U Sjedinjenim Američkim Državama koristi se naziv *Grrrl feminizam* dok je u Europi poznat kao *Novi feminizam*. Taj europski novi feminizam djeluje na lokalnoj, nacionalnoj i transnacionalnoj razini na područjima kao što su nasilje nad ženama, trgovina ljudima, njihovim tijelima i organima te objektiviziranje u medijima. Izbjegavaju viktimizaciju i definiraju ženstvenost kao subjekte, a ne objekte seksističkog patrijarhata. Smatraju da se pogrdni nazivi kao što su „drolja“ i „kuja“, moraju vratiti ženama, a ne koristiti kao verbalno oružje (https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/6236_Chapter_1_Krolokke_2nd_Rev_Final_Pdf.pdf). Feministice trećeg vala žele razbiti *Stakleni strop* (https://www.lexico.com/en/definition/glass_ceiling). Naglasak je na individualnom razvijanju i eksperimentiranju. Svaka žena bi se trebala izboriti za ono što želi

u privatnoj i profesionalnoj sferi
(<https://pdfs.semanticscholar.org/f4ad/6e0c09469f25f46e17b979076839a100986a.pdf>).

Većina žena odbija se nazivati feministicama jer to smatraju ograničavajućim. Karakteristika ovog vala je odbijanje zajedničkih ciljeva jer se ne definiraju kao zajednički pokret i nisu skupina koja ima identične, zajedničke pritužbe. Ograđuju se od ciljeva svojih majki jer smatraju da samo tako mogu izgraditi svoj identitet i neovisnost (<https://www.pacificu.edu/about/media/four-waves-feminism>).

Treći val feminizma pod očitim je utjecajem lingvistike i feminističke kritike jezika. Smatra se da je patrijarhalno seksistički isključiti žene iz gramatičkih struktura, a semantički ih negativno obilježavati. Ovo razdoblje obilježava i ispreplitanje s rodnom ideologijom. Distinkcija roda i spola utjecala je na društvo, religiju i kulturu te stvaranje i oblikovanje uloga koje su se pripisivale ženama i muškarcima jer su se prije smatrale nepromjenjivima. Ideja o spolu kao konstrukciji, po kojoj muškarac postaje muškarac jer mu je taj identitet nametnut, kao i ženama, prestaje biti validan (Bertoša 2001: 63).

3.3.1. Riot Grrrl

Riot Grrrl je međunarodni feministički pokret nastao iz američke alternativne punk glazbene scene. Globalan i multikulturalna, izbjegava jednostavne odgovore ili umjetne kategorije identiteta, spola i seksualnosti. Njegova politika je da se razlike poput etničke, klasne, seksualne orijentacije slave i prepoznaju kao dinamične, nove i individualne. Stvarnost se ne zamišlja u smislu fiksnih struktura i odnosa moći, koliko u smislu performansi u nepredviđenim situacijama (<https://www.pacificu.edu/about/media/four-waves-feminism>). *Riot Grrrls* bile su aktivistice, izdavačice i umjetnice. Redovito su održavale sastanke i nacionalne konferencije feminističkih skupinama gdje su žene mogle otvoreno pričati o glazbi, seksizmu i vlastitom identitetu. Kako bi se izbjeglo trivijaliziranje i seksističko netočno iznošenje činjenica, izbjegavale su i pozivale na bojkot medija (<https://www.bl.uk/learning/histcitizen/21cc/counterculture/doityourself/riotgrrrl/riotgrrrl.html>). *Grrrls* pokret prkosio je rodnim ulogama i načinu oblačenja. Prkosile su ustaljenim standardima ljepote brijanjem glava, nošenjem „irokeze“ i bojanjem kose neobičnim bojama. Njihovo ponašanje se nije smatralo klasično ženstvenim jer su bile agresivne i glasne. Također su prekršile tradicionalnu raspodjelu javnog prostora u engleskim supkulturama. Boravile su u tradicionalno muškim prostorima kao što su ulice, kafići i klubovi. Odbijale su se pridržavati standardnih ženskih normi. Pretjerana upotreba šminke bila je istovremeno ismijavanje

savršenih žena s naslovnica novina i prostitutki koje su također odbacivale standard ljepote. Kombinirale su uličnu odjeću koje su nosile prostitutke s katoličkim školskim uniformama. Izgledom su simbolično željele pokazati kako ne prihvaćaju etikete na temelju izgleda (https://www.researchgate.net/publication/235677350_Deploying_Aesthetics_Riot_Grrrl_Feminists).

3.4. Četvrti val feminizma

Četvrti val feminizma nastavlja se na ukupnu dosadašnju borbu, no na novi način. Ovaj val definiran je tehnologijom, alatima koji omogućuju ženama da izrade snažan internetski pokret. Započeo je oko 2010. godine i fokus je na osnaživanju žena. Feministice četvrtog vala zalažu se za veću zastupljenost u politici i poslu te tvrde da bi društvo bilo pravednije kada bi uključivalo perspektivu svih ljudi. Žene su kroz povijest ustrajno radile na stjecanju ekonomskih i sociopolitičkih prava jednakih muškarcima. No, rodna nejednakost i dalje postoji u našem društvu. Prema članku *Ženska snaga* iz *The Economist*, dokazano je da su žene sposobne nadmašiti muškarca na istom položaju, ali i dalje im se ne daje dovoljno prilika (<https://www.economist.com/briefing/2009/12/30/female-power>).

Namjera feministica četvrtog vala je riješiti nedovršena pitanja koja se protežu kroz sva tri prijašnja vala pomoću alata koji prije nije bio dostupan – internet. Suvremena tehnologija omogućuje ljudima neograničeno širenje informacija, poglede i uvjerenja o feminizmu. Ima mogućnosti izazivanja masovnih primjena i već se koristi za širenje svijesti o ženskim pravima na lagan i pristupačan način. Novinarica Kira Cochrane u članku *Četvrti val feminizma: upoznajte buntovnice* (<https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women>) smatra da je četvrti val fokusiran na pravdu nad ženama, posebno protiv seksualnih uznemiravanja, nasilja nad ženama, diskriminaciju i uznemiravanja na radnom mjestu, neprihvatanje prirodnog ženskog tijela, seksističkih slika u medijima, internetsku mizoginiju te napadima na javnim mjestima. Osnaživanje žena znači emancipaciju žena iz ekonomske, političke, društvene i spolne diskriminacije. To znači sloboda u donošenju samostalnih životnih odluka. Osnaživanje samo po sebi označuje da socijalna, politička, ekonomska i zakonodavna prava moraju biti jednaka za sve članove društva. Cilj je pomoći ženama postizanje ravnopravnosti s muškarcima ili barem smanjiti jaz među rodovima (https://www.researchgate.net/publication/317745427_Women_Empowerment_in_21st_Century). Postizanje održivog razvoja je ključno. U produktivnom i reproduktivnom životu nužno je potpuno sudjelovanje i podjela poslova među spolovima, uključujući zajedničku odgovornost

i brigu za djecu te održavanje kućanstva (<https://www.unfpa.org/resources/issue-7-women-empowerment>).

3.4.1. *Hashtag* aktivizam

Izraz *Hashtag aktivizam* često se koristi za dijeljenje sadržaja, iskazivanje potpore i afiniteta nekom ili nečemu. Od 2007. godine raste korištenje društvenih mreža kao platforme za promjene. Pokreti kao *#BlackLivesMatter*, *#Bring Back Our Girls*, *#PrayForParis* i *#MeToo* primjeri su *Hashtag aktivizma* koji su privukli dovoljno pažnje i time izazvali promjene u društvu. Smatra se da je *hashtag* kao sredstvo aktivizma prvi put korišten 2007. godine kada su novinari izvještavali o požaru u San Diegu. Danas se čini da je korištenje *hashtaga* društvena norma, a feministice su vrlo brzo prihvatile novi način aktivizma (<https://www.teknovatoren.no/2019/03/feminist-activism-on-social-media/>).

Društvene mreže demokratizirale su feministički aktivizam kroz *Twitter*, *Facebook*, *Tumblr*, *Reddit* i *Instagram*, olakšavajući javni dijalog i stvarajući platformu za promjene. Vrhunac internetskog aktivizma bio je 2014. godine. *Hashtag #YesAllWomen* bio je tjednima aktivan nakon što je Elliot Rodger, tinejdžer koji je pisao o svojoj mržnji prema ženama, krenuo u ubilački pohod u Kaliforniji. Tisuće žena podijelilo je svoja iskustva i priče o seksizmu i nasilju s kojim se svakodnevno susreću te kako to utječe na njih. Nakon skandala o obiteljskom nasilju, pojavio se *hashtag WhyIStayed* gdje su žene iznosile svoje priče o obiteljskom nasilju kroz koji su prošle. „Ostala sam zato jer mi je svećenik rekao da Bog mrzi razvođe. Nije mi palo na pamet da Bog možda mrzi i nasilje“, podijelila je jedna korisnica na *Twitteru* (<https://twitter.com/bevtgooden/status/509005369444958208>).

Twitter je često platforma za promjene. Godine 2015. žene su prosvjedovale zbog površnih pitanja koja se postavljaju javnim ženama na crvenom tepihu korištenjem *hashtaga #askhermore*. Svrha *hashtaga* bila je pripremiti i organizirati prosvjed. Novinari koji su pratili dodjelu nagrada na crvenom tepihu, pratili su zbivanja i na *Twitteru* pa su promijenili pristup prema glumicama.

Feministički društveni aktivizam ne podiže samo svijest. Organizacije su promijenile kurs kao posljedicu pritiska na društvenim medijima. Poznata kompanija *Victoria's Secret* promijenila je svoj slogan *Savršeno tijelo*, nakon peticije da je kampanja koja sadrži mršave i bijele modele, promocija negativne slike ženskog tijela (<https://www.marketing-interactive.com/victorias-secret-quietly-drops-campaign-tagline-following-online-backlash/>). Organizacija *Žene, akcija i mediji* (Women, Action, and the Media) pokrenula je kampanju protiv *Facebooka* tražeći da zabrane i blokiraju objave koje sadrže mržnju i nasilje prema

spolu (<https://slate.com/human-interest/2014/11/women-action-media-and-twitter-team-up-to-fight-sexist-harassment-online.html>).

Pokret koji je imao jedan od najvećih utjecaja zasigurno je *#MeToo*. Pokrenut je protiv seksualnog uznemiravanja i napada. Počeo se viralno širiti u listopadu 2017. godine kao *hashtag* na društvenim mrežama u pokušaju da se osvijesti javnost o seksualnom uznemiravanju, posebno na radnom mjestu. Uslijedio je niz optužbi za seksualno uznemiravanje protiv Harveya Weinsteina, hollywoodskog producenta. *Hashtag* je popularizirala američka glumica Alyssa Milano, a uskoro su uslijedili odgovori brojnih žena, uključujući i američke glumice Jennifer Lawrence, Umu Thurman, Ashley Judd, Gwyneth Paltrow i druge. Uključili su se i broji muškarci koji su podijelili svoje priče o uznemiravanju, dižući svijest o tome da i muškarci mogu biti žrtve (<https://www.nbcnews.com/storyline/sexual-misconduct/metoo-hashtag-becomes-anti-sexual-harassment-assault-rallying-cry-n810986>). Rodile su se brojne inačice, uključujući *#ChurchToo*, kojim su željeli istaknuti seksualno zlostavljanje koje se događa u crkvi. Brojne vjernice pokrenule su *#SilencelsNotSpiritual* kako bi pozvale na promjene u načinu rješavanja zlostavljanja unutar crkvene zajednice (<https://time.com/5034546/me-too-church-too-sexual-abuse/>). Kao posljedica toga, pastor Andy Savage priznao je napad na sedamnaestogodišnjakinju. Pokret *#MeToo* bio je glavni, a iz njega su se razvili drugi pokreti u raznim dijelovima zajednice (<http://religionsdispatches.org/churchtoo-apology-of-evangelical-pastor-accused-of-sexual-assault-shows-why-sorry-isnt-enough/>). Žene i muškarci počeli su se javljati iz područja obrazovanja, politike, sporta, medicine, glazbe, novinarstva, vojske i drugih.

4. Antifeminizam

U suprotnosti s nekim ili svim oblicima feminizma, antifeminizam u suštini podrazumijeva sve što degradira žene i njihova postignuća, bez obzira na to radi li se o feminističkim naporima ili o ukupnim naporima žena u kulturi. Negativan stav prema feminističkim idejama često se povezuje s procesom razaranja klasične obitelji jer žena se od prvenstveno majčinske uloge okreće prema društvenim ulogama i time zanemaruje svoju temeljnu i pravu prirodu. Transformacija žene, od sredstva za rađanje i odgajateljice djece do zaposlene žene, dio je konflikta s politikama na kojima počiva patrijarhalno društvo. Smatraju kako je majčinstvo biološka realnost, prije nego politički konstruirana potreba. Upravo zato antifeministi smatraju kako moralna majka nikad ne može biti feministica jer krši ustaljeni red i poredak, pa po njima feministički zahtjevi imaju konotaciju krajnjeg narcizma. Najpoznatije je zalaganje antifeminizma za odricanje prava žena na sudjelovanje u poslovima koji uključuju društvenu moć: političku, ekonomsku i kulturnu. Najekstremniji oblik antifeminizma uključuje mizoginiju koja se iskazuje verbalno, a nerijetko i u obliku fizičkog nasilja. Antifeminizam je prisutan i u određenim profesijama, pogotovo vojnim i vjerskim, za koje se traži moralna ili tjelesna jakost pa bi veća prisutnost žena mogla kočiti efikasnost rada institucija. Pozivanje na tradiciju česte su isprike u prakticiranju antifeminizma.

Simone de Beauvoir (2016: 155) u svojoj knjizi *Drugi spol* smatra kako antifeministi koriste argument prema kojem žene u povijesti nisu ništa značajno ostvarile te ističe zlonamjernost antifeminističkih stavova koji tvrde kako je položaj žena uvijek bio takav da se one nisu mogle razviti u snažne političke ličnosti. Iza takvih tvrdnji krije se stav, smatra Beauvoir, da se ženama ništa ne priznaje: „Antifeministi, iz proučavanja povijesti, izvlače sve proturječne argumente: prvo, žene nikad nisu stvorile ništa veliko, drugo, ženski položaj nikad nije sprječavao razvoj velikih ženskih osobnosti. U tim dvjema tvrdnjama ima loše vjere. Uspjesi ponekih povlaštenih žena ne nadoknađuju ni ne opravdavaju sustavno ponižavanje na kolektivnoj razini. To što su ti uspjesi rijetki i ograničeni upravo dokazuje da su im okolnosti nenaklonjene.“

Žene nisu u sukobu s muškarcima kao spolom, nego sa sistemom. Zašto onda antifeminizam nije samo prirodna reakcija na feminizam, već je duboko ukorijenjeno u kulturnoj povijesti i usađeno u svijest oba spola? Antifeminizmom se često naziva i pokušaj muškarca da ukaže na primjere diskriminacije muškog spola u području reproduktivnih prava, brige za djecom i alimentaciju. Ovdje ubrajamo i brojnost pri zapošljavanju žena, što također pripada antifeminizmu. Oba pokušaja zanemaruju ulogu muškarca u sve snažnijim ženskim

ostvarivanjima i traženju prava. Često se na meti nalaze feministice koje se okrivljuju za destrukciju obitelji, porast kriminala, porast tinejdžerske trudnoće ili korištenje droga. Iza tog stoji neprežaljena pozicija majčinske stabilne uloge uz koju dolazi i kontrola nad njom. Antifeministi vide feministice kao one koje žele biti jednake s muškarcima pa smatraju da se time niječe prirodna razlika različitosti spolova.

Počeci antifeminizma usmjerenog prema ciljevima feminističkog pokreta, sežu do prvog vala feminističkog pokreta kada su žene bile sudski proganjane i fizički kažnjavane. Antifeministi su se udružili s interesnim skupinama koje su podupirale proizvodnju alkohola, kao opozicija feminističkom pokretu na Novom Zelandu. U Velikoj Britaniji su privatni aristokratski klubovi za muškarce, novčano podupirali antisufražetkinje. Antifeminizam možemo podijeliti na kulturalni antifeminizam i reaktivni antifeminizam. Kulturalni antifeminizam prethodi feminizmu i označava superiornost muškaraca nad ženom. Očituje se u zagovaranju patrijarhata, mizoginije, konzerviranja rodne organizacije društvenih odnosa te je, kao takav, usađen u društvenu strukturu. Reaktivni antifeminizam je reakcija na ciljeve feminističkog pokreta i njegovih zagovornica, ali u suštini podupire poredak.

Industrijalizacija, urbanizacija i globalizacija promijenili su potrebu tržišta za dobrima i uslugama te time uvećali mogućnost zapošljavanja žena u muškim sektorima. Međutim, čak i kada se nađu u tim ulogama, žene su i dalje podložne stereotipima podcjenjivanja onakvima kakvima zagovara kulturalni antifeminizam. Skeptičan stav prema sposobnostima u javnoj sferi i dalje je veliki problem za žene. Suvremeni feminizam orijentiran je prema globalnim problemima: seksizma, rasizma, postizanje društvene pravde i jednakosti. Antifeministički problem kojeg je tko roda, spola, orijentacije i rase postaje nebitno. Time antifeministi više nemaju argumente protiv feminizma s obzirom na to da ih smatraju samo pravcem za žene (Kodrnja et al. 2010: 203).

5. Uloga žene u društvu

U primitivnom društvu, prije pojave civilizacije kakvu poznajemo, ljudi su živjeli u plamenima. Nije bilo monogamije ni braka. Iako su muškarci bili lovci, a žene ostajale na sigurnom, smatrali su se jednakima. Uloga žene bila je briga za poljoprivredu, majčinstvo i osiguravanje dovoljno hrane u kućanstvu dok su muškarci lovili divljač. U primitivnim društvima vjerovalo se da je žena božansko, a ne ljudsko biće, obdarena najvažnijom moći na svijetu – rađanjem. Smatralo se da samo žene mogu stvoriti novi život pa su u skladu s time i štovane. Zatim je otkriveno načelo razmnožavanja, plemenske zajednice se raspadaju, započinje organizacija života u države te tako počinje i dominacija muškaraca. Tijekom staroga vijeka žene gube gotovo svaku društvenu ulogu, osim rađanja djece. Njihov gubitak ravnopravnosti na ekonomskom polju ubrzo se poklopio s društvenom. Zbog grupnog braka, u kojem nitko nije imao svoje, muškarci nisu mogli prenositi imovinu djeci jer nisu znali koja su specifično njihova. Umjesto toga, imovinu su dobivale sestre i braća. Prelaskom na monogamiju, nasljedstvo je išlo djeci, a ženina uloga je promijenjena. Od tada pa do danas, muškarac se smatra hraniteljem obitelji i kao takav voditelj kućanstva, što uključuje i ženu. Glavna uloga žene bila je rađanje djece i briga o kućanstvu. U tim prvim primitivnim društvima žene su bile mnogo manje potlačene nego u kasnijim društvima. Gdje je opstanak skupine bio glavni dnevni zadatak, ženska je jednakost naglašena. U plemenskim skupinama žene imaju vrlo važnu ulogu kao dobavljačice hrane (<http://povijest.net/2018/?p=1456>).

Ni u starom vijeku žene i muškarci nisu imali jednaka prava. Žene su bile smatrane manje vrijednima, potlačene i ograničenog kretanja. Bile su potpuno ovisne o muževima. Jedina iznimka dogodila se u staroegipatskoj kulturi gdje su bile vladarice, ali su na vlast došle samo zato jer nije bilo muškog nasljednika. Vodile su raskošan i lagodan život kao Kleopatra i Nefertiti. Žene i ženska djeca nisu se obrazovale, a djevojčice i djevojke bi poslove kućanice učile od majki. U Rimu nisu smjele imati ni vlastito ime već bi njihovo ime bila inačica njihova oca. Tek kasnije, žene su se smjele obrazovati i biti uključene u zajednicu. Otac obitelji imao je vlast nad sinovima i kćerima, bez obzira na njihovu životnu dob. Žene su smatrane pravno i poslovno nesposobne i stavljane su u kategoriju s robovima, strancima, maloumnicima i senilnim osobama (<https://time.com/5542893/women-ancient-rome/>).

U srednjem vijeku u Europi, Crkva i svećenstvo imaju veliku ulogu u životu ljudi. Katolička crkva, kao i ostale velike monoteističke religije, propisuju ženama šutnju i pasivnu podložnost muškarcu. Kontradiktorna je činjenica da u 13. stoljeću Crkva slavi Bogorodicu, kao ženu i majku, a istovremeno se propitkivalo imaju li žene dušu. U to vrijeme, po zakonu

sklopljenog crkvenog braka, muževi su u braku imali potpunu kontrolu nad ženom po uzoru na Adama i Evu. Vladao je zakon šutnje jer se smatralo da je žena dobra ako je tiha i poslušna. One koje nisu poštivale taj zakon tišine i udaje, često su bile proglašene vješticama i spaljivane na lomači (<https://www.ancient.eu/article/1345/women-in-the-middle-ages/>). Poslušne žene bile bi dodijeljene muškarcima. Njihov posao, osim majčinstva, bio je rad na polju, tkanje i šivanje. Rađanjem muških potomaka rasla je važnost žene u obitelji. Jedina iznimka bile su redovnice i vladarice koje su se mogle slobodno kretati u javnosti. Žene su služile kao neplaćene domaćice koje su osiguravale jelo, održavale dom, čistile i prale. To se smatralo inferiornim radom jer je muškarcima narušavalo dostojanstvo. Taj rad bio je nužan, ali neplaćen i nije imao vrijednosti u kapitalizmu (<http://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-Salient40231977-t1-body-d14-d3.html>). Djeca odrasla u takvoj obitelji razumjela su moć muškarca nad ženom i ti su se stavovi prenosili generacijama. Uloga žene odražava se u kulturi i uvjerenjima društva. Ženina uloga majke i kućanice koristi poslodavcima i zajednici koji ne trebaju dodatno trošiti novac na centre za djecu dok majke rade, a kapitalisti si osiguravaju generaciju radnika.

Industrijska revolucija donijela je nove promjene u društvo. Žene su mogle raditi u tvornicama, ali se i dalje očekivalo da budu kućanice i brinu o svemu. Naporno su radile dvostruki posao u nehumanim uvjetima, a za to su bile manje plaćene od muškaraca. Iako su zakonski mogle raditi, društvo i dalje nije prihvaćalo žene pa su se morale suočavati s omalovažavanjem, fizičkim kažnjavanjem i seksualnim uznemiravanjima (<https://www.historycrunch.com/role-of-women-in-the-industrial-revolution.html#/>).

Za vrijeme Prvog svjetskog rata žene su bile primorane raditi sve poslove, s obzirom na to da su muškarci bili na ratištu, no nakon rata su vraćene natrag na posao majke i kućanice (Čakardić et al. 2007: 118). U Njemačkoj je nakon Prvoga svjetskog rata Weimarski ustav dao ženama pravo glasa, ali Hitler nakon dolaska na vlast to ukida. On je emancipaciju žena nazvao simptomom izopačenosti koja je posljedica frustracije i neispravnosti spolnih žlijezda. Ženama je zabranjen politički rad jer je ženska dužnost rađanje brojne djece na kojima počiva arijevska san. Novi Zeland je 1893. ženi dao sva njezina prava. Australija ga slijedi 1908, ali u Sjedinjenim Američkim Državama i Velikoj Britaniji, pobjeda je bila mukotrpa. Američka žena je u početku bila emancipiranija od Europljanke. Početkom 19. stoljeća mogle su sudjelovati u svim poslovima s muškarcima, no uskoro je i njihov položaj vraćen na prijeratno stanje. Unatoč tome, zadržale su neke položaje, kulturne povlastice i dominantan položaj u obitelji. No sve odluke su i dalje ostale u rukama muškaraca (Čakardić et al. 2007: 112). Ubrzo su i one počele tražiti svoja prava te iz godine u godinu sve više Saveznih Država

priznaje ženska prava. Žene mogu biti zaposlene izvan kuće, no teško je uskladiti posao s poslom koji ih i dalje čeka kod kuće: kupnja, priprema obroka, čišćenje, održavanje. I dalje je, uz posao izvan kuće, odgovorna za kuću i djecu (Leinert Novosel 2003: 107). S druge strane, žena koja u radu traži neovisnost od kućnog ropstva, ima mnogo manje prilika za to od svojih muških konkurenata. Njezina plaća je u mnogim zanimanjima niža od muške, zadaci su manje specijalizirani i stoga lošije plaćeni. Iako, i kad je posao jednak, žena i dalje ima nižu plaću od muškarca. Kao pridošlica u muški svijet, ima manje mogućnosti za uspjeh. Muškarci ne žele da im žena određuje i naređuje što će raditi te uvijek više povjerenja imaju u muškarce (<http://povijest.net/2018/?p=1456>).

„Ideja ženskog pokazivanja sadrži muškarca kao onoga koji gleda, kojemu se pokazuje, dok je žena samo objekt koji se promatra. Lociranje tih potreba, u onom što je u ženi ženski identitet pokazuje se kao fiksiran, zadan upravo tim muškim pogledom. Ženin izlazak iz sfere privatnog nije protumačen kao mogućnost razvijanja vlastitih interesa, učenja, samoostvarenja, a ni kao ženina mogućnost djelovanja i aktivnog sudjelovanja u javnom prostoru.“ (Tomljenović 2005: 445)

U 21. stoljeću na Zapadu su žene su postigle veći napredak nego u proteklih nekoliko tisuća godina, ali muškarci još uvijek imaju vodeću ulogu u zakonu, politici, poslovanju i industriji. Ženska prava još nisu izjednačena s ljudski pravima, u odnosu na muškarce. Potplaćene su za posao koji obavljaju u odnosu na muškarce, često su žrtve zlostavljanja, vrlo teško dolaze do važnijih radnih mjesta. Žene su bolje plaćene samo u manekenstvu i prostituciji. Činjenica je da su današnje žene u puno boljem položaju od svojih prethodnica (<http://povijest.net/2018/?p=1456>). Imaju jednaka prava kao i muškarci. Same odabiru hoće li biti kućanice, žene od karijere ili oboje. Žene Nitko im ne brani da donose odluke, nisu ničije vlasništvo. Žene današnjice okrenute su karijeri i napredovanju. Rade na sebi i ispunjavanju svojih želja i ciljeva (https://medium.com/@saira_/what-does-it-mean-to-be-a-woman-in-the-21st-century-e53a896d88fa).

Rodna ravnopravnost označava načelo jednakog prava i jednakog postupanja prema muškarcima i ženama, pri čemu su se politike za postizanje rodne ravnopravnosti mijenjale i razvijale kroz duži vremenski period.

„Naime, oslobađanje okova jedne ideologije koja je pedeset godina, kontrolirajući sve društvene procese, vjerovala da je gotovo nadomak cilju – uklanjanju ključnih društvenih razlika, u ovom slučaju razlika s obzirom na spol – upozorilo je, uz niz pozitivnih rješenja, na duboki nesporazum: žene u društvu ne postaju ravnopravnima uvođenjem pravila, nego njihovim prihvaćanjem u svijesti ljudi.“ (Leinert Novosel 2003: 104)

6. Nasilje nad ženama

U svojoj knjizi *Feminizam je za sve* autorica Bell Hooks (2004: 83) feminizam gleda kao intervenciju za obiteljsko nasilje i nasilje nad ženama. Nekad su žene trpjele nasilje od straha, a danas se sve više ističe taj problem. Svakodnevno možemo vidjeti članke na tu temu. U knjizi objašnjava kako se nekad na obiteljsko nasilje nije gledalo u takvom kontekstu kao nasilje izvan doma. Godine prakse pokazale su da je više žena napadnuto, silovano i ubijeno u vlastitom domu, nego izvan njega. Izraz patrijarhalnog nasilja bolji je od obiteljskog jer nas kontinuirano podsjeća na to da je nasilje povezano sa seksizmom, seksističkim razmišljanjem i muškom dominacijom (Hooks 2004:84).

Obiteljsko nasilje vuče svoje korijene još iz prošlosti, a u mnogim kulturama je socijalno prihvaćeno. Muški članovi obitelji stotinama godina imaju mogućnost kontrole i ograničavanja žena pa čak i donošenja odluka umjesto njih. Muškarcima starog Rima zakon je dopuštao fizičko kažnjavanje i ubojstvo supruge u slušaju njezina neprihvatljivog ponašanja. U srednjem vijeku se na žene gledalo kao niža bića, stoga je zlostavljanje bila obaveza supruge. Mogli su ih i ubiti ako su sumnjali da je nevjerna. Bračno silovanje nije se kriminaliziralo do 70-ih godina 20. stoljeća pa muškarac nikad nije mogao biti kažnjen zbog silovanja supruge. Tijekom povijesti, na nasilje se nije gledalo kao na javni problem već kao na privatni (Ajduković i Pavleković 2000: 89).

Danas postoje brojni oblici priznatog nasilja. Psihičko i emocionalno nasilje karakterizira potreba jednog člana obitelji da zastrašivanjem uspostavi kontrolu nad ostalim članovima. Uključuje prijetnje, ismijavanje, kritiziranje, umanjivanje, psovanje, vrijeđanje, povredu dostojanstva i omalovažavanje. Fizičko nasilje podrazumijeva uporabu fizičke sile i uključuje sve fizičke povrede, od lakših i težih ozljeda pa čak i smrti. Seksualno nasilje ubraja se u najteže oblike nasilja jer se narušavaju temeljna ljudska prava i dostojanstvo žene: „Seksualno nasilje je prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze. Karakterizira ga uporaba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti i/ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba.“ (<http://www.sigurnomjesto.hr/savjetovanje/oblici-nasilja/>). Seksualno uznemiravanje još je jedan od najčešćih oblika seksualnog nasilja koji uključuju neželjena spola ponašanja, koja nužno ne uključuju fizički dodir, a osobu dovode u neugodan i ponižavajući položaj s osjećajem srama. Ovaj oblik nasilja najlakše se tolerira jer nema mehanizam sankcioniranja. Silovanje je najteži oblik seksualnog nasilja. Ubraja se u iznimno teška i traumatična iskustva

s teškim posljedicama za žrtve koje, zbog srama, to pokušavaju sakriti. Ostavlja dugoročne psihičke posljedice. Postoje i ostali oblici seksualnog nasilja koji nisu rasprostranjeni u svim kulturama: ubojstvo u ime časti, nasilne provjere djevičanstva, prisilni brakovi, prisilni i selektivni pobačaji, prisilna sterilizacija, napadi kiselinom, pritiskivanje grudi, nasilje vezano za miraz i kolektivna silovanja zbog spolne orijentacije. Izloženost nasilju u djetinjstvu povećava vjerojatnost za nasilno ponašanje u odrasloj dobi, a ono može biti usmjereno prema partnerima, roditeljima ili djeci. Izloženost nasilnom ponašanju različito utječe na djevojčice i dječake. Djevojčice se češće identificiraju s ulogom žrtve, a dječaci s ulogom nasilnika. Kod žena izloženih nasilju nađena je niža razina samopoštovanja i viša razina stresa, a kod muškaraca loše tehnike rješavanja problema i veća vjerojatnost da koriste nasilje u određenim situacijama. Nasilje ostavlja fizičke i psihičke posljedice za žrtvu. Fizičke uključuju teške i lake tjelesne ozlijeđe, neželjene trudnoće i spolno prenosive bolesti. Psihološke posljedice su manje vidljive i mogu biti teže i dugotrajnije od fizičkih (<http://www.sigurnomjesto.hr/savjetovanje/posljedice-nasilja/>). Žrtva ima osjećaj srama i krivnje, gubitak samopouzdanja, napadaja panike, osjećaj straha, suicidalne misli, posttraumatski stresni poremećaj i druge poremećaje: „Različitim dugotrajnim psihičkim posljedicama podložnije su žene koje su doživjele nasilje od partnera nego one koje su doživjele nasilje od počinitelja koji im nije bio partner. To može odražavati ne samo reakcije na najozbiljnije slučajeve nasilja od partnera, kako je postavljeno pitanje u istraživanju nego i činjenicu da je vjerojatnije da je nasilje od partnera uključivalo nekoliko incidenata tijekom dugog razdoblja.“ (https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_hr.pdf).

Nasilje nad ženama oduvijek je postojalo, ali u današnje vrijeme sve više čitamo o tome u medijima, bilo zbog ohrabrenih žena ili se samo više priča o tome. Svejedno koji je razlog, pričanje i shvaćanje problema prvi je korak u sprječavanju istog. Nasilje često počinje verbalnim napadima kao što su uvrede, psovanje i ponižavanje. Ubrzo dolazi do fizičkog napada šamaranjem i naguravanjem. S vremenom, takvi napadi prerastaju u ozbiljne oblike nasilja s težim fizičkim povredama, a prate ih prijetnje žrtvi i stvaranje straha. Žrtve često smatraju da nema izlaza i tako muškarac stvara apsolutnu kontrolu nad ženom. Iako postoje mnogi centri za pomoć u takvim situacijama, žene se boje posljedica koje bi se mogle dogoditi ako traže pomoć, stoga je važno da društvo i mediji interveniraju i osuđuju svaki napad kako bi žrtve vidjele da postoji izlaz iz takve situacije. Guardian nudi brojne članke u kojima zlostavljane žene pričaju svoja svjedočanstva, kako je sve započelo i kako su zatražile

pomoć. Takva svjedočanstva bitan su faktor u rješavanju problema s nasiljem jer se šutnjom ne postiže ništa, a stvara se samo više nasilnika koji ne snose posljedice.

7. Prikaz žene u medijima

Način na koji su žene prikazane u medijskim izvještavanjima odašilje važnu poruku publici. Mediji oblikuju javno mnijenje o mjestu, ulozi i životu žene u društvu. Oni prikazuju odnos žene i muškarca i tako formirajući mišljenje javnosti sugerirajući kakve bi trebale biti žene, a kakvi muškarci. Mediji nerijetko imaju tendenciju naglašavanja obiteljske i bračne uloge žene te njezinu funkciju kao seksualnog objekta muškog proučavanja. U reklamnoj industriji dominira stereotipno predstavljanje žene u ulozi domaćice koja s osmijehom na licu posluhuje muža i djecu. Na taj način, reklamna industrija pomaže stereotipnom prikazu žena kao manje ambicioznih i sposobnih, a nerijetko i promiče seksizam u medijima. Muškarci i žene su promatrali kao dva nepromjenjiva spola, a čim se počnu odupirati tim društvenim matricama postaju društveno neprihvaćeni (Bećirbašić 2011: 47). Moć medija i utjecaj koji imaju na stavove ljudi o sebi i drugima ne završava u reklamnim rubrikama i prostoru.

„Zakon o ravnopravnosti spolova zabranjuje javno prikazivanje i predstavljanje žena i muškaraca na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol i spolnu orijentaciju, a Zakon o medijima zabranjuje oglašavanje u kojem se žene i muškarci prikazuju na uvredljiv ili ponižavajući način, s obzirom na spol ili spolno opredjeljenje, stereotipna (ponekad i seksistička) predodžba o ženama u medijima, a posebice u njihovom reklamnom prostoru, opstajati će sve dok mediji budu inzistirali na dominantnom izvještavanju o izgledu, ili privatnom i obiteljskom životu žena o kojima informiraju.“ (<https://www.libela.org/sastavom/4355-zene-u-medijima-nevidljivost-koja-opstaje>).

Naslovnice časopisa, oglasa i televizijskih ekrana obiluju idealno oblikovanim, kirurški popravljenim, profesionalno fotografiranim i računalno obrađenim tijelima mladih, mršavih manekenki i mišićavih manekena. Evidentno je kako pomoću medijske objektivizacije potpomognute rodnim stereotipima žensko tijelo egzistira u svojstvu objekta. Pretjerana izloženost nerealnim idealima ljepote može utjecati na razvoj poremećaja slike tijela kod kojeg osjećaji, misli i percepcija tijela postaju iskrivljeni te mogu dovesti do nezdravih prehrambenih navika ili čak poremećaja u prehrani. Ženama se nameće ideal ljepote koji je u načelu površan, isprazan i nedostižan i iza kojega prividno stoje uspjeh i novac, on nikako nije bezazlen i može imati široke dosege i vrlo negativne posljedice. Kako bi stali na kraj problemu, u borbu protiv iskrivljenog poimanja vlastita izgleda uključile su se brojne organizacije. Jednu od najpoznatijih kampanja pod nazivom *Kampanja za stvarnu ljepotu* proveo je *Dove*. Tako su na svjetskoj razini, inspirirani stvarnim ženama, iz *Dovea* odlučili promovirati prirodan izgled i poručiti svima kako su male nesavršenosti upravo ono što nas

čini posebnima i savršenim (<https://www.womeninadria.com/dove-pokrenuo-kampanju-choosebeautiful/>).

Istraživanja su pokazala da su u medijima najviše zastupljeni muškarci, pogotovo u politici i sportu. Žene su najzastupljenije u reklamama i savjetima za ljepotu. Pojavljuju se samo u 26% *online* vijesti i *tweetova* diljem svijeta. Istraživanje pokazuje da postoje velike regionalne razlike u zastupljenosti žena u vijestima (<https://www.globalnovine.eu/drustvo/zene-medijima-uspjesnije-nekad-no-muskarci-vrhuposlovnog-nebodera/>). Način na kojem su žene prikazane u medijima nisu samo ogledalo dominantnih društvenih vrijednosti nego i odraz opstanka nejednakosti i neostvarivanja ljudskih prava žena. Dok god mediji budu ustrajali, ili će im biti dopušteno da bez ikakvih sankcija na taj način prikazuju žene, one će biti u neravnopravnoj poziciji. Usprkos svemu, ženska moć neosporno postoji jer su sposobne, odvažne i samostalne žene svakim danom sve zastupljenije na odgovornim izvršnim pozicijama. Određeni mediji neće žene objektivizirati, nego će se baviti i tim snažnim uspješnim ženama.

8. Analiza članka o ženskom osnaživanju i problemima na portalu

The Guardian

Svojom djelovanjem Guardian je utjecao na promjene u društvu. Shvaćajući utjecaj koji mogu imati, tijekom godina bavili su se problemima dok nije stvoren toliki pritisak da su vlasti morale riješiti problem donošenjem novih zakona i zabrana. Stvaraju sliku feminizma koji se bavi prihvaćanjem i rješavanjem problema. Oko 2000. Guardian se bavio pitanjem obitelji, smrti feminizma i plastičnom kirurgijom. Tada počinje pisati Zoe Williams, kolumnistica, koja se često bavi aktualnim feminističkim pitanjima i recenzijama feminističkih knjiga. Godine 2006. pojavljuju se članci o trećem valu koji se počeo razvijati preko feminističkih blogova poput *F-words*, *Feministinga* i *Jazabela*. *Pedeset godina ženskih stranica*, nova je rubrika otvorena 2007. godine. U njoj donose prepisane originalne tekstove ženskih listova iz povijesti, od 1958. godine, o tome kako ženske kratke suknje narušavaju žensko zdravlje. Iste godine uvode dio u kojemu intervjuiraju glumice i spisateljice o feminizmu. Godine 2009. donose nova pitanja o prostitutkama i feminizmu, muškom načinu razmišljanja o ženama, jednakosti u poslovnom svijetu i ženama koje ne poštuju pravila muškog svijeta. Uvodi se dio pod nazivom *Važno pitanje* gdje žene šalju pisma o aktualnom problemu ili komentiraju neki već napisani članak. Počinje se pisati o problemu u filmovima, serijama i crtanim filmovima koji portretiraju žene. Krajem godine uvode *Ikone desetljeća*, tko su žene koje su obilježile desetljeće i zašto su važne? Početkom 2010. počinju se baviti ženama Afganistrana i Irana, njihovim uskraćenim pravima i borbom protiv sustava. Sredinom 2011. u Britaniji počinju demonstracije poznate kao *SlutWalking*, pokret potaknut izjavom policajca koji je ženama predložio da se ne oblače oskudno jer tako pozivaju na silovanje. Uvode se audio rasprave o feminizmu i audio knjige te *Ženski blog*. Kolumnistica, blogerica i feministica Jill Filipovic dobiva od 2012. do 2014. tjednu rubriku *O spolu i drugim pitanjima*. Sve više se provlači pitanje pobačaja, tko ustvari odlučuje o tome i zašto je zabranjeno. Od 2013. do 2016. traje serija intervjua o ženama koje inspiriraju. Guardian uvodi posebnu rubriku *Nasilje nad ženama* prateći tako masovne prosvjede protiv nasilja nad ženama u veljači 2013. godine. Pojavom članka o studenticama i zlostavljanjem na kampusima uvodi se dio *Guardianove studentice*. Od 2014. do 2016. Tracy McVeigh i Lucy Rock dobivaju rubriku *Ona je rekla*. Pišu kolumne sa ženskog stajališta. Počinju se recenzirati filmovi, ali i načini na koje prikazuju žene. Godine 2014. uvodi se rubrika *Ženska prava i ravnopravnost spolova* u kojoj se osvjetljavaju problemi koje pogađaju djevojke, žene i

transrodne osobe. Iste godine počinje izlaziti serija članaka *Novac i feminizam* koji se fokusira na ženske priče – kako žene uzimaju kontrolu nad svojim karijerama i tako dolaze do financijske slobode. Sve više se bave člancima o pozitivnom gledanju na žensko tijelo i otvorenom seksualnošću. Laura Bates započinje seriju članaka o svakodnevnom seksizmu. Od 2017. uvode rubriku *Ovog tjedna u patrijarhatu*, izvještajima iz svijeta, od politike do pop kulture o seksizmu i feminizmu. Počinje se sve više pisati o seksizmu na radnom mjestu kao i Trumpovim seksističkim izjavama. Sve se više muškaraca bavi ženskim problemima i shvaća postojanje seksizma. Iste godine započinje #MeToo pokret i nova tema u Guardianu. Nastavak na #MeToo postaje *Lov na vještice*, audio zapisi, u kojima se raspravlja o posljedicama. Sve se promijenilo otkad je počeo #MeToo.

U Guardianu se često provlače iste teme. Jedna od njih je *Guardianova arhiva* u kojoj se prisjećaju feminističkog aktivizma, borbe za pravo glasa i ostalih pokreta koji su definirali feminizam. Bave se i profilima žena koje su promijenile povijest pisanjem feminističkih knjiga ili aktivizmom. Još jedna tema koja je aktualna tijekom svih godina je Dan žena gdje se prisjećaju zašto se slavi taj dan te što se promijenilo.

Filtriranjem portala The Guardian.com možemo pronaći sveukupno 4 561 članak koji se bavi feminizmom. Portal je pokrenut 1999. godine i sadržavao je identične članke kao i tiskano izdanje. U isto vrijeme započinje emisija *Tko želi oženiti milijunaša?* (Who Wants To Marry a Multi-Millionaire) u kojoj je cilj da se pobjednica natjecanja ljepote uda za imućnog čovjeka kojeg nikad nije vidjela. Sharon Krum, novinarka The Guardian, osvrnula se na zgražanje javnosti zbog nepoštivanja svete institucije braka. Pokušava objasniti realnost života u kojem se žena ne treba udati, ako ne želi. Također govori o sve većem nasilju u obitelji, zbog kojeg se broj brakova smanjuje (<https://www.theguardian.com/world/2000/feb/24/gender.uk>). Žene biraju što će i kako će živjeti svoj život, a dosta njih bira karijeru prije majčinstva, no to ne znači da su u potpunosti odbacile tu ideju. Vlada zabrinutost zašto žene postaju majke u sve kasnijoj dobi (<https://www.theguardian.com/world/2003/sep/13/gender.health>). Polly Toynbee, Guardianova kolumnistica, propituje mitove koji se u to vrijeme šire među mladima. Smatra se da feminizam ne djeluje jer više nema gomile žena koje prosvjeduju, kao u prvom i drugom valu. Realnost je da to nikad nije bila gomila žena, već šačica okupljenih aktivistica. Žene će uvijek biti razočarane jer smatraju da visoke pete, mini suknje i djeca ne spadaju u feminizam. Toynbee govori o glavnom problemu u tadašnjem društvu – ženama koje su premalo plaćene i muškarcima čiji posao nije uzdržavanja djece (<https://www.theguardian.com/world/2002/jun/06/gender.pollytoynbee>). Mimi Spencer,

također Guardianova kolumnistica, govori o nametnutim normama ljepote. Nepojmljivo je da se u to vrijeme žene ne brijaju. Ipak, prirodne žene, koje ne prate te društvene norme, smatra se okorjelim feministicama. Spencer je nesvjesno već tada ustanovila nešto što će puno godina kasnije postati ponovno goruće pitanje (<https://www.theguardian.com/world/2003/jan/23/gender.uk>). Prema podacima Vijeća Europe (<http://transaid.hr/639-2/>) u Velikoj Britaniji prošle su godine zbog obiteljskog nasilja smrtno stradale 143 žene, u Italiji 134, a u Francuskoj njih 121. Također, Agencija Europske unije za temeljna prava, početkom godine izvijestila je, kako je trećina žena u EU doživjela neki oblik nasilja. Kao odgovor javlja se *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, poznatija kao *Istanbulska konvencija*, kao pravno obvezujući i sveobuhvatan međunarodni mehanizam za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji. Konvencija prvi put donosi međunarodnu definiciju nasilja u obitelji. Prema Konvenciji, nasilje u obitelji označava sva djela tjelesnog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog nasilja koja se događaju u obitelji. Države koje potpišu Konvenciju moraju omogućiti žrtvama seksualnog nasilja pristup uslugama koje bi im pomagale pri oporavku, uključujući pravno i psihološko savjetovanje, financijsku pomoć, obrazovanje, pomoć pri pronalasku mjesta za stanovanje i pri zapošljavanju. Isto tako, moraju otvoriti dovoljan broj odgovarajućih i lako dostupnih skloništa kako bi se osigurao siguran smještaj i aktivno pomoglo žrtvama, osobito ženama i djeci ([https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija Konvencija Vije%C4%87a Europe o spre%C4%8Davanju i borbi protiv nasilja nad %C5%BEenama i nasilja u obitelji.pdf](https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20%C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf)).

Nerijetko se na žene gleda kao objekte. Način na koji su seksualni napad, uznemiravanje, voajerizam i drugi oblici nasilnog ponašanja opisani u medijima, i na koji se o njima razgovara u svakodnevnom životu, ostavljaju dojam da je to normalno ponašanje, smatra Guardian. Ženama se govori što trebaju nositi da svojim izgledom muškarcima ne daju signale za uznemiravanje. Kritiziranjem njihova izgleda, trivijalizacije seksualnog uznemiravanja, poticanjem nepotrebnih rituala za ljepotu i davanje prioriteta muškom ponašanju, žene gube svoje ja. To dovodi do nesigurnosti i straha. Istraživanja su pokazala da se žene često odriču slobode kretanja i življenja radi sveprisutnog straha od nasilja, mijenjajući svoje obrasce ponašanja. Seksualno uznemiravanje i zlostavljanje na radnom mjestu sve je prisutnije, prvenstveno zbog rastućeg broja nesigurnih oblika rada.

Uznemiravanje i nasilje na radnome mjestu, ali i ono kod kuće, utječu na dobrobit, zdravlje i sigurnost radnica kao i na njihovu sposobnost izvršavanja radnih zadaća i produktivnost njihova rada.

#MeToo pokret pomogao je ženama na radnom mjestu. U nizu priznanja, žene su otkrile zašto nikad prije nisu prijavile seksualna uznemiravanja. S jedne strane, ženama je teže napredovati u karijeri jer je vrh dominantno muški. Oni na svojim muškim druženjima stvaraju kontakte preko kojih lakše napreduju i bivaju uspješniji u karijeri. Žene i dalje nisu dio tog društva kao jednake, a kada i jesu, onda ih je objektivizira. Stoga u slučaju bilo kakvog seksualnog uznemiravanja, boje se izgubiti posao jer, bez obzira koliko su ambiciozne, zamjenjive su. Veliki faktor je i osjećaj srama kojeg osjećaju, krive sebe jer su bile „krivo“ obučene i jer su bile preprijateljski nastrojene. Strah od posljedica na karijeru nije neutemeljen. Jedna od pet osoba koja se žali na seksualno uznemiravanje na radnom mjestu ignorirana je ili kažnjena. Neke žene kasnije ne mogu pronaći posao, a često imaju i psihičke posljedice. Voditeljica programa za ravnopravnost Melanie Ashleiger vjeruje kako seksualno uznemiravanje može izazvati panični strah, depresiju i tjeskobu (<https://www.theguardian.com/world/2019/mar/08/i-feel-so-much-shame-inquiry-reveals-huge-extent-of-workplace-harassment>). Problemi s objektivizacijom, seksualnim uznemiravanjem i neravnopravnošću i dalje su dio društva, ali bitno je kako se žene nose s tim. Otvaranjem problema, infiltracijom žena u politiku i medijskim pritiskom već su napravili revolucionarni pomak.

8. 1. Guardianov pogled na sufražetski pokret i žene u politici

Borba je započela prvom molbom parlamentu 1832. godine i završila 1928. godine kada su žene mogle glasati pod istim uvjetima kao i muškarci. Ženski pokreti smatraju se jednim od najvećih narodnih ustanaka u Britaniji, od Emmeline Pankhurst koja je do cilja dolazila uništavanjem imovine, do Millicent Fawcett koja je smatrala da se do ravnopravnosti može doći i mirnijim putem. Novinarica Rachel Holmes smatra da se premalo govori o premlaćivanjima, seksualnim napadima i silovanjima od strane policije, za vrijeme prosvjeda, koji su, ustvari, stvorili svijest o ženskom ugnjetavanju koji je bio toliko moćan da su mediji radili pritisak na politiku i mijenjanje zakona (<https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/06/feminism-women-vote-suffragette-democracy-protests-political-theatre>).

Godine 2018. Guradianova novinarka Bidisha žestoko se obrušila na Laburističku stranku koja je predložila pomilovanje sufražetkinja osuđenih za vandalizam. Tim činom, smatra Bidisha u članku *Oprost za sufražetkinje? Jeftino snishodljivo zataškavanje*, prekriva se politička namjera da se preko feminizma dokopaju moći jer se ignoriraju goruća pitanja današnjeg zlostavljanja, nasilja, diskriminacije i iskorištavanja. S druge strane, brisanjem osuda značilo bi brisanje svih napora kojim su se žene izlagale. Takvo pomilovanje imalo bi smisla da su tijekom zadnjih 100 godina žene bile ismijavane i omalovažavane zbog svojih postupaka. No to nije bilo slučaj, one su bile žrtve policijske i pravne brutalnosti zbog svoje borbe za pravdu. One su znale što riskiraju i nije ih bilo briga za reputaciju. Pomilovanje bi značilo oprostaj za borbu u društvu koje ih je kažnjavalo zbog traženja prava (<https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/07/pardon-suffragettes-cheap-patronising-cover-up-male-violence-women>).

Još u prošlom stoljeću, Guardian je pisao o velikom postignuću nastalom nakon 50 godina ženske borbe. Bilo je nasilja i smrti te prisilnog hranjenja tisuća sufražetkinja u zatvorima. Zakon o glasanju postaje punomoćan 1918. godine. Kako bi imale pravo na glasanje, žene su morale ispuniti određene uvjete – morale su biti starije od 30 i imati posjed ili biti udane za muškarca koji ima posjed. Tim zakonom 40% žena u Velikoj Britaniji imalo je pravo glasa. Revolucija je ubrzo postala politička jer je ideja o jednakosti postala političko pitanje. Nakon traženja političke jednakosti, uslijedio je zakon u kojem se žene mogu kandidirati za parlament. Prva žena bila je Nancy Ashtor, konzervativna zastupnica koja je 1919. godine sebe opisivala kao okorjelu feministicu (<https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/04/the-guardian-view-on-womens-suffrage-still-no-real-equality>). Ulaskom žena u politiku, bilo je lakše progurati i provesti zakone vezane za ženska prava. Do 1920. godine žene u stranki rada prisilile su muške članove da troškove žena u rodilištima plaća država. Žene u konzervativnim strankama nisu vršile pritisak na ženska pitanja, već su često bile u suglasnosti s muškim članovima. Desetljećima su glasačke navike kod žena bile konzervativne sve do dolaska Margaret Thatcher, kada je ojačala ljevica. Prisjećanjem na te događaje Guardian želi ukazati na simboliku pokreta jer cilj nije bio samo glasanje, već uključivanje žena u javni i politički život – prihvaćanje kao ravnopravnih građana, a ne kao predmeta koji će egzistirati uz muškarca. Feministice su daleko došle od prvih prosvjeda i traženja prava na ulicama do traženja prava iznutra, kroz politička djelovanja. Britanija i danas ima demokratski deficit jer žene čine više od polovice stanovništva, a manje od trećine zastupnika u Parlamentu. Guardian ukazuje na

važnost povijesti i sudjelovanje žena na visokim pozicijama moći. Prikazuje pokrete kao vrlo važan dio ženske povijesti koji se može primijeniti i danas, samo na drugačiji način.

8.1.1. Slučaj Hillary Clinton

Hillary Clinton bila je medijski praćena još od doba kada se njezin muž Bill Clinton 1992. godine kandidirao za predsjednika Sjedinjenih Američkih Država. Mediji su je kritizirali jer je kao Prva dama odbijala biti samo suprugova podrška te je nastavila napredovati u svojoj karijeri. Bila je voditeljica zdravstvene reforme, a od nje se očekivalo da samo prati supruga na društvenim zabavama. Godine 2016. kandidirala se za predsjednicu Sjedinjenih Američkih Država i činilo se da bi ona mogla postati žena koja će probiti *stakleni strop*, no spol će uvijek igrati glavnu ulogu u kampanji koja je mogla kulminirati izborom prve predsjednice u povijesti Amerike. U svojem govoru spomenula je da će njezinom pobjedom biti vraćeno poštovanje i dignitet ženama i djevojkama. Ciljana publika u kampanji bili su *milenijalci* koji se češće deklariraju kao feministi i prigradske supruge koje, iako češće naginju republikancima, mogu biti odbijene Trumpovim ponašanjem. Njezin protukandidat bio je Donald Trump koji je otvoreno degradirao žene nazivajući ih pogrdnim imenima i šaleći se sa seksualnim napadima i silovanjem. Neudane žene posebno su bile na strani Hillary Clinton zbog njezinog obećanja jednakih plaća, plaćanje obiteljskog dopusta i zaštite reproduktivnih prava. Također se zalagala za povećanje minimalne plaće bez obzira na spol (<https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/03/hillary-clinton-how-women-voters-could-win-election>). S druge strane, iako većina feministica drugog vala prepoznaje Hillary Clinton i njezino dugogodišnje zagovaranje ženskih prava, mlađe feministice joj nisu sklone. Smatrale su je previše prilagođenom dominantnoj klasi, a ne zagovornicom otpora za promjene.

Hillary Clinton pružala je otpor nakon niza zastrašivanja od strane njezinih protivnika. Unatoč svemu, briljirala je na svakoj predsjedničkoj raspravi s dobro pripremljenim argumentima. Novinarka Guardian, Tima Brown, smatrala je da je problem u liberalnim feministicama koje su dopustile njezin poraz. To su bile žene kojima je preživljavanje ovisilo o poslu i, iako nisu bile za Trampa, podlegle su njegovom obećanju za bolje poslove. Bile su svjesne činjenice da je Trump bio protiv žena, ali ga nisu smatrale prijetnjom. Bijela radnička klasa muškaraca bila je njegova najveća podrška, a s njima i njihove žene, kćeri, sestre i majke koji su često podložne njima. Iako je osvojila većinu glasova, nije joj bilo suđeno srušiti najviši i najtvrdi *stakleni strop*. Glasači su joj zamjerali što nije bila autentična.

Nakon Hillary, mnoge žene izborile su se za visoke pozicije. Clinton je stvorila novo doba prikazavši upornost i odlučnost kroz cijelu kampanju. Hrabro se nosila s osudama i zlim jezicima od strane protivnika. Svojim govorom inspirirala je mlade djevojke da nikad ne odustaju od svog cilja (<https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/nov/12/hillary-clinton-liberal-feminists>).

Guardian na Clintom gleda kao na snažnu ženu koja se nije htjela uklopiti u margine koje su joj dodijeljene. Bila je pobornica feminizma i žena u muškom svijetu politike. Njezina pobjeda bila bi golema pobjeda za feminizam i probijanje *staklenog stropa*. Ona je postala simbol borbene žene. Uspjela se izdignuti od strahova i nesigurnosti i postati snažna žena koja se ne boji izazova te unatoč porazu nadahnula milijune žena diljem svijeta (<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/nov/06/why-do-we-love-a-trainwreck>).

8.2. Pitanje kirurgije

Decca Aitkenhead 2005. istražuje utjecaj plastične kirurgije i kako se to poklapa s feminizmom (<https://www.theguardian.com/world/2005/sep/14/gender.deccaaitkenhead>). U Velikoj Britaniji kozmetičke korekcije bilježe stopu rasta. Od devedesetih godina prošlog stoljeća kada je stopa rasta bila deset do dvadeset posto, sada se udvostručila. Kozmetičke operacije veće su za 32%. Bolnica Bupa zabilježila je 75 000 operacija godišnje i 50 000 korekcija botoxom. Krajem 2004. britansko tržište procijenjeno je na više od 250 milijuna funti. Korištenje botoxa i plastične operacije u prošlom stoljeću smatrale su se rizičnima, moralno neprihvatljivim i socijalno sramotnim, a sada su prihvaćene kao nešto normalno i svakodnevno. Istraživanja su pokazala da više od polovice žena želi operaciju (https://www.upi.com/Science_News/2005/07/12/Half-of-British-women-want-plastic-surgery/21241121193924/). Četvrtina anketiranih tinejdžera reklo je kako bi se podvrgli korekcijama, a 40% kaže da bi razmislili. Ovakve radikalne promjene, da kozmetičke operacije postanu odjednom popularne, nalaze krivca u medijima. Nekoliko godina prije, britanske javne osobe priznale su korištenje botoxa, a kasnije su se podvrgavali i plastičnim operacijama. Razgovarajući s plastičnim kirurzima Aitkenhead otkriva da je glavni razlog ove pomame za plastičnom kirurgijom čovjek, pojedinac, koji kroz medije dobiva sliku sebe kako postaje savršeniji u očima gledatelja. Kada pitaju osobu koja je podvrgnuta nekoj od operacija što je bio njezin poticaj, čest odgovor je televizija i mediji. Televizija ima moć oblikovanja javnog mnijenja, bez posljedica. S druge strane, pacijenti kod kojih operacija ne poluči željeni uspjeh, izloženi su govoru mržnje i odbačeni – takav primjer spominje Aitkenhead u knjizi *U*

ranama

(<https://epdf.pub/flesh-wounds-the-culture-of-cosmetic-surgery68a6096b4a90e4b006764414c4afa44735751.html>). Nije slučajno da su više od 90% pacijenata – žene. Feminizam se od devedesetih godina prošlog stoljeća ne protivi zahvatima, a sada u „post-feminizmu“, kako su nazivali tada treći val feminizma, postoji uska povezanost između korekcijskih zahvata i osnaživanja. Feministice su bile žene oslobođene restrikcija i sposobne donositi odluke. Od žena se uvijek očekuje da izgledaju kao dvadesetogodišnjakinje, čak i u tridesetima nakon troje djece. Starenjem se više se ne osjećaju ženstveno. Kirurški zahvati omogućuju ženi da se, i nakon što se s godinama promijeni, i dalje osjeća dobro u svojoj koži. Takvo razmišljanje, da uvijek moraju izgledati mladoliko, ostavilo je trajni trag na ženi. Procesi uljepšavanja koji se prodaju ženama sve više nalikuju na torturu. Žene mogu iz generacije u generaciju odgajati kćeri da budu jače od njih, da se bore za sebe i da budu vjerne sebi, no i dalje će društvo oblikovati njihov um. Ovakvim člankom Guardian (<https://www.theguardian.com/world/2005/sep/14/gender.deccaaitkenhead>) ukazuje na retuširanje i manipulaciju slika te raspravljaju o problemima s kojima se mladi suočavaju.

8.3. Svakodnevni seksizam

Laura Bates, autorica i kolumnistica The Guardian nije obraćala posebnu pažnju na seksističku svakodnevnicu dok nije pitala i druge žene o tome, a svoje iskustva iznijela u članku *Sad je dosta: borba protiv svakodnevnog seksizma*. Prisjećajući se situacija u kojima se osjećala napastovano od strane muškaraca, zaključuje da se ustvari nikad nije žalila na takvo ponašanje. Nisu joj se činili dovoljno važni. Zanimalo ju je koliko žena prolazi slične ili gore stvari. Svaka žena s kojom je razgovarala imala je svoju priču, sitne stvari koje prolaze bez reakcije i razmišljanja, zašto je to tako. Ta nejednakost, obrazac povremenih upada u kojem se žene dodiruje, maltretira, dobacuju pogrdne riječi i zlostavlja, bio je seksizam. Ako je definicija seksizma drugačije tretiranje ljudi, odnosno diskriminacija na temelju spola, žene to doživljavaju svakodnevno. Suočavala se i s negativnim reakcijama na temu seksizma. Neki su je uvjerovali da seksizam više ne postoji i da je preosjetljiva. Takve reakcije dobivala je čak i od drugih žena. Ljudi nisu htjeli priznati problem pa je Bates proučavala statistiku koja dokazuje zastupljenost žena na visokim položajima. Nadalje, ozbiljan problem je i nasilje. U prosjeku, više od dvije žene svaki tjedan ubije bivši partner, svake minute netko prijavi nasilje u obitelji, a jedna žena je silovana svakih šest minuta. „Otkrila sam u ovom, navodno ravnopravnom društvu, da ženama ne ostaje ništa što bi željele i za što bi se borile. Zauzimaju manje od četvrtine mandata u parlamentu. Godine 2010. objavljeno je da je u kolekciji

nacionalne galerije samo deset ženskih slika od sveukupno 2 300. Kraljevsko društvo nikad nije imalo žensku predsjednicu, a samo pet posto čine žene. Također, žene pišu samo petinu članaka koje dopijaju na naslovnice. Režirale su tek pet posto od 250 filmova u 2011. godini. Otkrila sam da u prosjeku svaki tjedan dvije žene ubije partner. Svake minute netko prijavi obiteljsko nasilje, a žene su silovanje svakih šest minuta – što uključuje više od 85 000 silovanja i 400 000 seksualnih napada godišnje.“ (<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/mar/29/everyday-sexism-women-encounter-laura-bates>) Problem nije mogao biti riješen preko noći, pogotovo kada toliko ljudi nije svjesno ozbiljnosti situacije. Bates je 2012. odlučila napraviti internetsku stranicu na kojoj bi ljudi mogli dijeliti svoje priče. Svakodnevno, stotine žena iz cijelog svijeta to je i radilo. Najšokantnije su bile priče maloljetnih djevojaka. Pritisak društva nagnao je djevojčice od šest godina da brinu o svom izgledu. Veliki broj djevojčica i mladih djevojaka pati od nedostatka samopouzdanja zbog svog izgleda. Od malih nogu postaju ovisne o tabletama za mršavljenje te boluju od neke vrste poremećaja u prehrani. Ne osjećaju se dobro u svojoj koži i skrivaju se od svijeta. Seksualno uznemiravanje također počinje u vrlo ranoj dobi. „Prema anketi *YouGov* iz 2010. za *Prekinimo nasilje nad ženama* udruženje, gotovo svaka treća djevojčica od 16 do 18 godina izjavila je da je imala neželjeno seksualno dodirivanje u školi. Čak 71% adolescenata svjedočilo je vrijeđanju djevojčica.“ (<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/mar/29/everyday-sexism-women-encounter-laura-bates>) Djevojke žele biti prihvaćene među svojim vršnjacima pa u nedostatku razgovora s njima, moraju se nositi s pritiskom društva i seksualnim uznemiravanjem koje smatraju normalnim. Dječaci također imaju iskrivljenu sliku. Gledanjem nasilnih pornografskih sadržaja stječu iskrivljenu percepciju odnosa prema djevojčicama. One su toga svjesne i umjesto da to smatraju iskrivljenim, često okrivljuju sebe da nisu dovoljno dobre. Bates stoga radi istraživanje kako bi otkrila koliko škola uopće uči i razgovara s mladima o seksualnoj edukaciji, pogotovo po pitanju silovanja i nasilja. Više od 92% je reklo kako nikad te teme nisu spominjane. Veliki problem u školama nedostatak je informacija namijenjenih mladima. Hrane se toksičnim porukama koje šalju razne reklame, pornografija, mediji i zajednica, a pogotovo stvari koje sami pronalaze na internetu. Roditelji se boje razgovarati s djecom o tom problemu jer se osjećaju nelagodno ili smatraju da je dijete premalo. Guardian ovim člankom (<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/mar/29/everyday-sexism-women-encounter-laura-bates>) pokušava ukazati na sve češći problem seksizma u društvu. Dijeljenjem ispovijesti djevojaka i žena koje se svakodnevno suočavaju s time utječu na formiranje novog društva koje postaje svjesno što se događa oko njih. Muškarci koji su često tihi promatrači

dijele svoja iskustva i žaljenje jer nisu ništa poduzeli. Institucije također postaju svjesne problema svojih radnica koje su se bojale prijaviti zbog straha od gubitka posla.

Hooks (2004: 87) smatra da je potrebno roditelje naučiti kako odgajati djecu na nenasilan način. Ukoliko djeca i sama odrastaju u takvom okruženju, velika je vjerojatnost da će pri rješavanju svakog problema primijeniti tu metodu.

8.4. Žene pričaju svoju priču

Rebecca Solnit ističe kako je 2014. godina donijela novi preokret u životu žene. To je godina feminističke pobune protiv muškog nasilja. Žene više ne žele šutjeti i odbijaju da se njihove muke odbacuju i zaboravljaju. Bila je to prekretnica za sve žene jer dolazi do konkretnog napretka u nasilju nad njima. Na površinu dolaze vidljivi dokazi mizoginije: silovanja, ubojstva, premlaćivanja i maltretiranja od strane muškaraca. Prilika za suočavanjem s mizoginijom i nasiljem dogodila se i prije dvadeset godina kada je OJ Simpson ubio svoju suprugu. Umjesto potvrde o mizoginiji, Simpsonovi odvjetnici uspjeli su ga prikazati kao žrtvu. Na taj zločin nije se gledalo kao na nasilje u obitelji nego kao na ubojstvo. Niz ubojstava dogodio se 2012. godine: napad grupe srednjoškolaca na onesviještenu maloljetnicu u državi Ohio, napad na studenticu u Massachusettsu koja je prijavila silovanje te na kraju kažnjena zbog prijetnje dok je njezin napadač ostao na slobodi, i zadnji među njima napad na mladu ženu u New Delhiju koji je bi toliko brutalan da je žena umrla od posljedica ozljeda. Ti napadi bili su ključni za nadolazeću prekretnicu, smatra Solnit (<https://www.theguardian.com/news/2014/dec/30/-sp-rebecca-solnit-listen-up-women-are-telling-their-story-now>). Glavnu ulogu u prenošenju informacija imao je internet i povezanost na društvenim mrežama. Nude se razne platforme u kojima ljudi mogu dignuti svoj glas, a kad nešto postane dovoljno popularno i problematično, nužna je reakcija. Napokon se počelo govoriti o svjedočanstvima: Dylan Farrow koju je otac zlostavljao kad je imala sedam godina na Twitteru započinje *hashtag* pokret *#BringBackOurGirls* za otete nigerijske učenice, u Sicilijskoj dolini bogataš je uhvaćen kamerom kako tuče svoju djevojku, nedugo zatim dogodio se masakr u Kaliforniji gdje je mladi mizoginist ubio šestero ljudi. Kao najznačajniji trenutak bilo je rođenje *#YesAllWoman hashtaga* gdje su žene dijelile svoje priče o nasilju i mizoginiji koju su proživjele. Kasnije te godine nastaje *#WhyILeft* i *#WhyIStayed hashtag* u kojem žene pričaju zašto su otišle ili zašto su ostale sa svojim nasilnikom. Ovi slučajevi nisu bili dovoljno istraženi. Neki su tretirani na krivi način, a neki odbačeni i prepoznati kao dio obrasca. Takav način razmišljanja i djelovanja govori da bi se žene trebale prilagoditi ili ostati

zatvorene u svoja četiri zida, umjesto da se promijeni okolina i javno mišljenje. Žene bi trebale imati pravo na nesmetano djelovanje u zajednici. I dalje postoji tendencija okrivljivanja žrtve za nasilje, samo da bi muškarac ostao neokaljan, smatra Guardian (<https://www.theguardian.com/news/2014/dec/30/-sp-rebecca-solnit-listen-up-women-are-telling-their-story-now>). Bez obzira na sve, započela je revolucija na socijalnim mrežama. Priče o prijetnjama, nasilju, strahu, uznemiravanju, silovanjima i maltretiranju izašle su na vidjelo. Ne samo da su promijenile javnost već i ojačale žrtve-žene. Shvatile su da nisu same i ne moraju same prolaziti kroz život. Svijet je počeo razgovarati o svakodnevnom nasilju kojim je društvo zatrovano. Prozivaju se nasilnici i ljudi počinju shvaćati da ne postoji izlika i opravdanje za mizoginiju. Ono što je novo i ključno u toj godini, mnogi muškarci su također shvatili opresiju vršenu nad ženama. Solnit smatra (<https://www.theguardian.com/news/2014/dec/30/-sp-rebecca-solnit-listen-up-women-are-telling-their-story-now>) da vlada krivi način razmišljanja da feminizam nije samo za žene, jer se ne mijenja njihov svijet, već svijet muškaraca: „(...) mijenjanjem svijeta za žene znači promijeniti ono što je muškarcima prihvatljivo i pohvalno, mizoginijsko ponašanje u određenim krugovima je prihvatljivo.“ Posljedice promjena osjetile su se odmah. Već iste godine, optuženi su Bill Cosby i Jian Ghomeshi za seksualno uznemiravanje, a obojica su smatrala da stara pravila o šutnji i dalje vrijede. Nisu svi sjedili prekrivenih ruku dok su žene pisale svoje priče. Vrlo brzo pokušavalo se diskreditirati žene nazivajući ih osvetoljubivim lažljivicama koje samo žele privući pažnju i uvući muškarce u probleme: „Žene napadnute od strane poznatih osoba su bitne kao i nepoznate žene u Kanadi i Američkim državama koje se suočavaju s izuzetno visokom stopom seksualnih napada, silovanja i ubojstva. Žene su silovane u vojsci, zatvoru, kampusima i kao seksualne radnice koje se suočavaju s posebno teškom osudom u slučaju silovanja. Silovane su i od strane policije, što je često u zadnje vrijeme, ali s minimalnim posljedicama. Žene su naučile da prijava zločinca i nije idealno rješenje zbog neučinkovitosti i nepovjerenja policije. Prijavljen je samo mali postotak silovanja, a još manje je rezultiralo osudom.“ (<https://www.theguardian.com/news/2014/dec/30/-sp-rebecca-solnit-listen-up-women-are-telling-their-story-now>).

Mnogi slučajevi nikad nisu ni prijavljeni. Nasilnici imaju nadmoć nad žrtvama koja ih ostavlja posramljene i izolirane. Boje se govoriti o tome jer smatraju kako će njih društvo odbaciti i osuđivati a ne nasilnika. Uvijek je potreban jedan krucijalni incident koji će sve preokrenuti i društvo će kao takvo prestati postajati. To se i dogodilo 2014. jer su žene bile dovoljno hrabre ispričati svoju priču. Prije dvadeset godina to sigurno ne bi bilo moguće.

Prijenos informacija bio je ograničen. U današnje doba društvenih mreža promjena je izglednija. Vijesti se brzo šire i teško je išta sakriti. Potrebna je samo jedna žena čija će priča preplaviti internet i ostale će ju slijediti. Osjećaj sigurnosti, bez obzira na posljedice, nagnao je žene da se ujedine. Izoliranost i bezizlazna situacija, s kojom se većina borila, sad je podijeljena jer ih razumije netko tko je prošao nešto slično. Solnit je člankom *Slušajte, žene pričaju svoje priče* (<https://www.theguardian.com/news/2014/dec/30/-sp-rebecca-solnit-listen-up-women-are-telling-their-story-now>) osnažila žene koje i dalje misle da se nasilje događa samo njima. Ovo je dokaz da je svaka priča važna jer njome ne pomažemo samo sebi već i drugim ženama.

8.5. Guardian i #MeToo pokret

Sve je započelo otkrivanjem brojnih optužbi protiv holywoodskog producenta Harveya Weinsteina. Pokret je započeo na društvenim mrežama nakon što je glumica Alyssa Milano, jedna od Weinstenovih najstrožih kritičarki, na svom Twitteru napisala: „Ako bi sve žene koje su pretrpjele seksualno uznemiravanje, na svoj status napisale #MeToo, mogli bismo ljudima predočiti ozbiljnost problema“ (<https://www.theguardian.com/world/2017/oct/20/women-worldwide-use-hashtag-metoo-against-sexual-harassment>). Ubrzo je status postao popularan, a #MeToo postaje simbolom ženskog uznemiravanja i seksualnih napada. Milijuni žena i poneki muškarci, preko Twittera i Facebooka otkrivali su uznemirujuće priče. Uključivale su se poznate i javne ličnosti i time je započela nova era u kojoj se počelo pričati o, do tada neizrečenim situacijama. Britanska laburistička zastupnica i ministrica u sjeni Sarah Champion izjavila je (<https://www.theguardian.com/world/2017/oct/20/women-worldwide-use-hashtag-metoo-against-sexual-harassment>) da nasilnici stvaraju okruženje u kojem se žrtva osjeća izolirano, a ako nekom kažu, izlažu se sramoti. S obzirom na efekt koji je pokret donio, institucije su morale reagirati što prije. Jedna anonimna žena upotrijebila je *hashtag* kako bi optužila novinara Sama Krissa za seksualno uznemiravanje. Kriss se ispričao, no odmah je bio otpušten i suspendiran iz Laburističke stranke. Sličnu sudbinu doživio je i urednik *Vox Media* koji je otpušten zbog uznemiravanja. Politicar Rupert Myers također je otpušten nakon niza optužbi protiv njega. Pokret je pokrenuo lavinu optužbi zbog kojih su mnogi muškarci izgubili moć. Gaby Hinsliff, novinarka *Guardiana*, gleda to kao katarzično vrijeme za sve žene, a za muškarce zlostavljajuće, koji su smatrali da su iznad zakona, trenutak kajanja koji je došao prekasno (<https://www.theguardian.com/world/2017/oct/20/women->

worldwide-use-hashtag-metoo-against-sexual-harassment). Organizacija *Svakodnevni seksizam* (Everyday Sexism) objavila je istraživanje (<https://www.theguardian.com/world/2017/oct/20/women-worldwide-use-hashtag-metoo-against-sexual-harassment>) o seksualnom uznemiravanju. Polovica žena koje su sudjelovale u istraživanju bile su seksualno uznemiravane na radnom mjestu, što je gotovo dvije trećine žena mlađih od 24 godine. Šokantnije istraživanje pokazalo je da je gotovo dvije trećina djevojčica starijih od 13 godina bilo u školi seksualno maltretirano. Uvijek će se pronaći osobe koje će prigovoriti zašto žene nisu prije progovorile o tome. No za to postoje valjani razlozi, smatra Scarlet Harris autorica istraživanja (<https://www.theguardian.com/world/2017/oct/20/women-worldwide-use-hashtag-metoo-against-sexual-harassment>). Nije važno je li žrtva poznata i javna osoba ili nepoznata radnica, ako se osoba osjeća degradirano i poniženo u svom radnom okruženju, neće dopustiti da svi na nju gledaju tako. Često su žrtve osobe kojima treba posao, a smatraju ih zamjenjivima te mlade žene s minimalnim pravima za zapošljavanje. Pokret je pokrenuo i *hashtagove* od strane muškaraca, *#IDidThat* i *#HowIWillChange*, u kojima su priznali svoje neprimjereni ponašanje prema ženama (<https://www.theguardian.com/world/2017/oct/20/women-worldwide-use-hashtag-metoo-against-sexual-harassment>). Robert Lipsythe, također novinar Guardian, smatra kako žene nije potrebno spašavati jer one nisu problem. Problem su muškarci koji takvo ponašanje prakticiraju i ne smatraju neprimjerenim. Njih treba preodgojiti i naučiti poštovanju pa bi seksualna uznemiravanja prestala (<https://www.theguardian.com/society/2017/oct/21/harvey-weinstein-accusers-women-voice-sexual-abuse>). Mnogi mediji radili su pritisak i time pozivali na reakciju za optužbe. Pokret *#MeToo* iznio je na vidjelo mnoge druge društvene probleme. U razgovoru s Guardianovim novinarima, policija je otkrila da na vidjelo izlazi sve više slučajeva zlostavljanja djece i nasilja u obitelji. Ono što je održalo priču aktivnom, zasigurno su priče poznatih. Mnogi glumci izražavaju zabrinutost jer imaju kćeri kojima se tako nešto može dogoditi. Mnogi su i radili s optuženima ne znajući na što su sve sposobni (<https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/16/harvey-weinstein-women-sexual-assault-me-too>).

Posljedica iznošenja svake priče i priznanja te otkrivanjem novih zlostavljača, Guardian aktivno sudjeluje u sprječavanju seksualnog uznemiravanja. Svjesni da mogu snositi posljedice, mnogi potencijalni zlostavljači se neće upuštati u situacije koje im mogu poljuljati

karijeru ili okaljati ime. S druge strane, svaki osuđeni i prozvani zlostavljač zauvijek će biti definiran kao takav.

8.6. Seksizam u oglašavanju

Novinarka Rachel Cooke razgovarala je 2017. s Victoriom Brooks, potpredsjednicom Blooma, platforme za oglašavanje i komunikaciju. Svjesna da je nekim osobama teško razgovarati o diskriminaciji i seksualnom uznemiravanju, organizirala je *Stand istine* (Booth od Truth). Unutar tog prostora žene mogu anonimno pisati o neugodnostima koje su doživjele na radnom mjestu. Neke od njih je i pročitala: „Kada sam stigla u London zbog novog posla, moj izvršni direktor me je pitao kad ćemo imati seksualni odnos jer me nije zaposlio zbog mojih kvalifikacija.“; „Izvršni direktor mi je rekao da zapošljava samo lijepe plavokose djevojke koje zatim redovito poziva u svoj hotel na šampanjac.“ (<https://www.theguardian.com/media/2019/apr/14/sexism-in-advertising-industry-gender-pay-gap-diversity>). Na pitanje zašto se nitko ne žali i prijavi ovakve slučajeve, odgovor je jednostavan – boje se izgubiti posao. Svijet oglašavanja bio je muški svijet nabijen testosteronima, što se i vidjelo i u oglasima. Nakon *#MeToo* pokreta 2017., kada je redatelj Harvey Weinstein optužen za seksualno uznemiravanje, svijet oglašavanja se promijenio, no to ne znači da je nestalo i seksualnosti. Brooks vjeruje da je to utjecalo na prekid mentorstva između muškarca i žene, bilo zbog neugodnosti drugog spola ili samo kao priklan izgovor. Izazov za Brooks je pronaći muškarce feministe s kojima bi njezin tim žena mogao raditi, a u međuvremenu planira otvoriti novi *Stand istine* na kojem će muškarci dijeliti svoja iskustva (<https://www.theguardian.com/media/2019/apr/14/sexism-in-advertising-industry-gender-pay-gap-diversity>).

Zbog seksističkih izjava dolazi do promjena u vrhu oglašivačkih tvrtki. Izvršni predsjednik tvrtke Saatchi & Saatchi, Kevin Roberts, 2016. godine dao je ostavku zbog izjave da žene nemaju osobine vođe. U listopadu 2017. kreativni direktor M&C Saatchi, Justin Tindall, u svojoj kolumni za magazin o trgovanju, izražava negodovanje jer se zapošljava na temelju različitosti a ne talenta. U ožujku 2018. tvrtka The&Partnership ispričala se jer je njihov zaposlenik Paul Martin slao e-maileve u kojima rangira ženske kolegice prema atraktivnosti. Po novom zakonu, tvrtke koje zapošljavaju više od 250 ljudi moraju objaviti podatke o plaćama po spolu. Podaci su poražavajući jer u cijeloj oglašivačkoj industriji žene čine 29% i to s velikom razlikom u plaćama između njih i kolega muškaraca. Posao im može biti ugrožen zbog dva razloga – prvi je odlazak na porodiljni jer im ne mogu garantirati da će ih posao

čekati, drugi razlog je seksualno uznemiravanje. Ispitivanja koja su provedena otkrivaju da je 35% ispitanih žena bilo izloženo maltretiranju, a većina njih više od jednom. Od onih koji su prijavili, polovica je bila nezadovoljna ishodom, a 83% ih nije prijavilo jer ne vjeruju u sustav i boje se izgubiti posao. Često je žrtva otpušena, a krivac premješten u drugu tvrtku. Cindy Gallop je bila poznata u marketingu kao žena koja je uspjela u muškom svijetu. Bila je osnivačica i predsjednica odbora Bartle Bogle Hegarty. Napustila je marketing 2005. i osnovala vlastitu tvrtku. Smatra da je seksualno uznemiravanje najveća kočnica za ženski uspjeh jer uništava ambicije, karijere i ruši snove. Nakon Weinstein priče, javno je tražila žene da iznesu svoja iskustva, imenuju ljude i agencije gdje su doživjele seksualno uznemiravanje. Cijela inicijativa doživjela je neuspjeh jer nitko ne želi javno priznati i eksponirati korporacije zbog straha od osude i gubitka posla. Gallop smatra da se ništa ne mijenja jer je teško rušiti korporacijske moćnike koji samo sebi slične puštaju na vrh (<https://www.theguardian.com/media/2019/apr/14/sexism-in-advertising-industry-gender-pay-gap-diversity>). Još jedna žena u svijetu oglašavanja je Jo Arden, glavna direktorica strategije za Mullen Lowe. Govori kako su se stvari dosta promijenile jer su zbog raznovrsnosti morali zaposliti žene, stoga smatra da su žene nesvjesno pozvali u muški svijet. Klijenti žele raznovrsnu agenciju jer takvi timovi obavljaju bolji posao. Tako je zaposlena i Karen Blackett koja se susretala s rasističkim i seksističkim komentarima kroz cijelu karijeru, ali je svojom determiniranošću ipak uspjela. Ovo je još jedan u nizu *Guardianovih* članaka o uznemiravanju na radnom mjestu. Većina radnih mjesta na kojima dominiraju muškarci imaju problem s uznemiravanjem i napredovanjem žena (<https://www.theguardian.com/lifeandstyle/womens-blog/2014/mar/21/women-workplace-everyday-sexism>).

8.7. Tiranije idealne žene

Kako je zamišljena idealna žena? Jia Tolentino smatra da idealna žena mora biti generička. Neodređene dobi, a mladenačka. Sjajne kose i ekspresije lica stvorenog za promatranje. U mislima je često na zabačenim plažama, zvijezdama u pustinji ili u društvu fotogeničnih prijatelja koji se svi zabavljaju za stolom. Glavni dio njena posla je pokazivanje sebe. Za mnoge je ljude, pogotovo žene, vanjšina i predstavljanje sebe vještina koja se lako može unovčiti. Suprug ili dečko je samo fizička spoznaja njezine stalne publike, a i potvrđuje joj status zanimljive osobe (<https://www.theguardian.com/news/2019/aug/02/athleisure-barre-kale-tyranny-ideal-woman-labour>). Ta idealna žena je Instagram žena. Odnosno, obična žena

koja od sebe stvara ideal preko društvene mreže. Zanima je sve što tržište zahtijeva i nudi, pogotovo alate koji će joj omogućiti da izgleda privlačnija i iz svog položaja izvuče što više. Uvijek mora biti spremna na prilagođavanje. Koristi sve kako bi održala svoju sliku idealnom: šminkom ističe dijelove lica, ugradila je trepavice, popunila usne, uvijek nosi odjeću ili donje rublje koje naglašava njezino isklesano tijelo. Sve je pripremljeno i kontrolirano da si može priuštiti izgled spontanosti. Idealna žena može biti onakva kakva želi sve dok uspijeva uvjeriti sebe i druge da je takav način života ispunjava. Prikazuje se kao ljubiteljica skupih zdravih sokova, zabavnih satova vježbanja i rutinske brige o njezi tijela i lica.

Većina žena vjeruje da su neovisne i mogu raditi što žele. Ali psihološki parazit idealne žene i dalje je prisutan. I ako se počne opirati estetici, kao što su prekomjerne manipulacije vlastitih fotografija, moć idealne žene nikad ne jenjava. U današnje vrijeme lako je raspoznati slike koje stvaraju profesionalci u časopisima jer smo svjesni retuširanja, ali nam je teže posumnjati u slike koje stvaraju ljudi oko nas. Iako je ovo vrijeme kada preko društvenih mreža ljudi stvaraju karijere, mnogi koji to nemaju, stavljaju fotografije koje su prošle kroz mnogo filtera i korekcija. Današnja idealna žena lako može koegzistirati s feminizmom jer takvo ponašanje, u kojem se želi svidjeti što većem broju ljudi, i dalje valorizira ženski individualni uspjeh. Tolentino smatra da feminizam nije iskorijenio ženski ideal već ga je duboko ukorijenio i pojačao. Smisao feminizma je da je svaka žena slobodna raditi ono što ju čini sretnom te sama kroji svoju sudbinu. Idealna žena to također radi.

Užurbanost života izvan malih ekrana ne daje nam dovoljno vremena za osnovne potrebe. Hrana koju konzumiramo mora biti brza, jednostavna i puna nutrijenata kako bismo se što prije vratili poslu, smatra novinar Matt Buchanan. Uspoređuje život s hrčkom na kotaču – radi i napredovanje, a nikad nije dosta (<https://www.theguardian.com/news/2019/aug/02/athleisure-barre-kale-tyranny-ideal-woman-labour>).

Danas je načelo optimizacije postupak stvaranja nečeg savršenog, funkcionalnog ili efikasnijeg. Postoji cijela industrija koja nudi odjeću za optimizaciju u sportu, odjeću za glumu ili odlazak na manifestacije. Prije 40-ak godina žene su se počele buniti i zbog neudobne odjeće koju su morale nositi. Današnje žene nikad se nisu upoznale s tim problemom jer su se za to žene prijašnjih godina izborile. Postoji sloboda izbora (Hooks 2004: 49). Cilj odjeće je potaknuti na taj način života. Sportska odjeća pogotovo jer je industrija iskoristila izgled koji se želi prezentirati na društvenim mrežama. Uniforma za jogu, tenis, fitness, trčanje ili samo sportske kombinacije, više su nužne u prikazivanju aktivnosti nego realizaciji. Dizajnirana je kako bi prikazala aktivnost i zadovoljstvo. Pitanje je osjeća li se idealna žena onako kako se prikazuje: lijepo, sretno, bezbrižno i sposobno. To su ustvari dva

različita koncepta, zaključuje Tolentino, jer nastojanje da izgledamo savršeno sretno i bezbrižno može umanjiti sposobnost da se tako i osjećamo (<https://www.theguardian.com/news/2019/aug/02/athleisure-barre-kale-tyranny-ideal-woman-labour>). U posljednjim godinama, pop kultura počela je odražavati samoću koju stvaraju društveni mediji. Žene to najviše pogađa jer više teže idealu, a postoje samo dva ishoda – uspjeh i neuspjeh. U posljednje vrijeme, žene na Instagramu počele su shvaćati strukturu koja nas okružuje. Sve više žena otvoreno priča o utjecaju društvenih medija gdje su se trudile prikazati ljepotu zbog vlastite nesigurnosti i tjeskobe. Tehnologija nam je omogućila optimiziranje sebe da bismo ispunili zahtjeve sustava, a nismo optimizirali svijet boljim plaćanja, brigom o djeci, okolišu i drugim problemima. Maksimalno smo pojačali svoj kapacitet kao tržišnu imovinu, smatra Tolentino (<https://www.theguardian.com/news/2019/aug/02/athleisure-barre-kale-tyranny-ideal-woman-labour>).

Idealna žena nije nastala sama od sebe, oblikovalo ju je društvo koje je kasnije osuđuje. Kao što je već rečeno, feminizam je uključen u oblikovanje jer zagovara da svaka žena bude ono što želi, ako je ispunjava i osjeća se dobro. Neke su odabrale put ideala, no je li to onda feminističko razmišljanje, ako su namjere krive? Prikazivanje na društvenim mrežama kao snažne individue koje imaju ispunjen sretan život, nije uvijek odraz realnosti. Možda same sebe uvjeravaju da će biti sretna ako ih drugi vide sretnima. Biramo najbolje od niza fotografija, a i te najbolje pomno uređujemo raznim alatima. Svjesno ili nesvjesno biramo sadržaje koji nas prikazuju kakvim bismo željeli da nas drugi vide. Žene nesvjesno stvaraju nesigurnost od prve muške osobe s kojom odrastaju, najčešće je to otac. On utječe na način na koji se gleda na muške postupke. Ako ima loš odnos, stalno će tražiti odobravanje, a to će se odraziti i kasnije u životu. U kontaktu s drugim muškarcima, smatrat će ih bitnijima i važnijima. Većina muškaraca teži nekom idealu – žene to smatraju poželjnim, a u isto vrijeme sebe nesigurnom jer nikad neće biti dovoljno dobre. Umjesto međusobnog podržavanja često dolazi do ljubomore jer ne shvaćaju da se svaka bori s istim problemom. Guardian često govori o nekom nedostižnom idealu ljepote koji se mijenja periodično. Smatraju kako se konstantnim mijenjanjem sve više negativno utječe na ženino samopouzdanje te kao odgovor imaju članke o realnim ženama koje se ne boje starenja i žena bez šminke i retuširanja. Prikazuju prirodne žene koje se ne srame svojih nedostataka i nesavršenosti već ih prihvaćaju kao dio sebe.

9. Zaključak

Feminizam u našem društvu i dalje ima negativno značenje uz koje se vežu brojni stereotipi i predrasude. Često proizlazi iz neinformiranosti o tome što feminizam zapravo jest pa se nerijetko izjednačava s radikalnim feminizmom prema kojemu žene mrze muškarce. Još jedna zabluda je da feminizam žele uništiti tradicionalnu obitelj i pretvoriti sve žene u lezbijke. Također se smatra da feministice ne žele djecu jer su sebične i jedini cilj im je biti iznad muškaraca i uništiti njegovu muškost. Realnost je veoma različita. U početku su žene htjele samo pravo glasa jer su isto ljudi, kao i muškarci, koji žive na ovom svijetu i žele da ih se čuje i uključi u život. Kasnije nakon postignute prividne jednakosti, feminizam i dalje opstaje, iako se svakih nekoliko godina pojavljuju članci o tome kako je feminizam umro. Feminizam egzistira i kreće se zajedno s društvenim promjenama. Žene ga i dalje trebaju jer stoljeća represije ne mogu se istrijebiti u samo nekoliko stotina godina. Patrijarhalno razmišljanje i dalje se prenosi iz generacije u generaciju.

Portal The Guardian od svog osnutka 1999. prati teme o feminizmu. Imaju segmente posvećene feminizmu, ženama, nasilju i seksualnom uznemiravanju, *hashtag* pokretima i knjigama o ženama. Iako većina portala ima rubriku za žene u kojima im govore kako se moraju oblačiti, kako moraju izgledati i kako se ponašati, to ovdje nije slučaj. Ženska rubrika prepuna je žena koje su stvarale povijest, jakih žena koje oblikuju sadašnjost, problematici s kojom se žene moraju nositi – evidentno je da služi osnaživanju žena. Problem koji je nastao u društvu zbog društva, tiče se svih, ne samo žena. Sve više muškaraca uključuje se u feministički pokret, nakon što su shvatili ozbiljnost situacije, što nam govori da on ipak ima konkretan utjecaj.

Ovim istraživanjem pokazano je kako je Guardian praćenjem i otvorenim iznošenjem problematike uvelike utjecao na jačanje feminizma. Intervjuiranjem žrtava zlostavljanja, objavljivanje njihovih pisama i prozivanjem muškaraca koji su zloupotrebljavali svoj položaj i iskorištavali žene, stvarali su pritisak koji je zahtijevao reakciju i rješenje problema. Otvoreno i objektivno pišu u ženskoj seksualnosti, iako se ona i dalje smatra tabu temom. Kako bi dokazali da je feminizam i dalje potreban, iznose probleme današnjice: Trump i seksistički komentari, uznemiravanja na radnom mjestu i kako su se žene nosile s tim, konstantno prisutan jaz u plaćama muškaraca i žena te kako pomoći ženama s tim problemima. Kako se povijest ne bi ponavljala, Guardian redovito podsjeća na tri vala feminizma, borbe žena za pravo glasa, prosvjede, obitelj Pankhurst i potlačenost žena. Povijesne činjenice primjenjuju i na današnju situaciju u određenim državama gdje su žene i dalje bez osnovnih prava. One su u

poziciji u kojoj su žene bile prije prvog vala feminizma: u vlasništvu muškarca, bez imovine i obrazovanja. Zadnjih godina sve više se spominju žene nerazvijenih zemalja, njihov položaj u društvu i potlačenost od strane muškaraca kako bi stvorili pritisak i ukazali na problem koji većina medija ignorira. Rezultati su već vidljivi jer su ove godine žene Saudijske Arabije dobile putovnice i pravo na vozačku dozvolu. Nakon napada na studentice, otvaraju rubriku posvećenu njima, njihovim iskustvima, strahu, silovanjima i prosvjedima što je rezultiralo donošenjem novih zakona. Kritiziranjem objektivizacije žena i ohrabrivanjem samosvjesnosti utječu na stvaranje snažnih žena koje su spremne boriti se za svoje mjesto u muškom svijetu.

Kolumnisti i kolumnistice nude rješenja kako izbjeći seksističke poruke i određene obrasce ponašanja kojima se sloboda žene dovodi u pitanje. Smatraju kako društvo treba više govoriti o tome, a muškarce učiti kako je takvo ponašanje neprihvatljivo i štetno za okruženje. Što se više piše o problemima, radi se pritisak na državne institucije koje moraju reagirati. Feminizam kao tema započinje 1999. godine na Guardianovom portalu. Bile su to povijesne priče o feministicama iz prvog vala, sufražetkinjama i prosvjedima. Od 2000. do 2019. godine količina članaka je sve veća. U početku je bilo tek nekoliko članaka godišnje, a danas ima nekoliko dnevno i tisuće godišnje. Prosvjedi i godišnjice pokreta tu brojku i udvostruče. Tijekom godina, feminizam dobiva dodatne rubrike, neke traju već godinama dok su neke bile kraćeg vijeka. Povijesni aspekt i sjećanja na pokrete, sufražetkinje te autorice knjiga o feminizmu spominju se kontinuirano. Demonstracije i *hashtag* aktivizam kraćeg su vijeka te traju po nekoliko mjeseci ili godina. Posebna rubrika uvedena je na temu seksualnih napada, spolne nejednakosti, recenzije filmova, intervjui, recenzije i emancipacije.

Temom feminizma u početku su se bavile samo žene, no s godinama i muškarci počinju shvaćati važnosti feminizma, feminističkih demonstracija i seksističkog ponašanja. Stvaraju pozitivnu sliku o feminizmu koji se bori protiv nepravde, zlostavljanja i nasilja te time razbijaju stereotipnu sliku „živčanih“ žena koje mrze muškarce. Članci su adekvatno razrađeni, argumentirani i potkrijepljeni činjenicama.

Kao što je Hooks (2004: 8) definirala feminizam kao pokret za okončavanje seksizma, seksističkog izrabljivanja i ugnjetavanja, dokazano je da Guardian polako uspijeva promijeniti i osvijestiti javnost o postojećim ženskim borbama.

10. Literatura

Knjige

- [1] Adamović, M. 2011. *Žene i društvena moć*, Institut za društvena istraživanja, Zagreb.
- [2] Ajduković, M., Pavleković, G. 2000. *Nasilje nad ženom u obitelji*, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb.
- [3] Bećirbašić, B. 2011. *Tijelo, ženskost i moć: Upisivanje patrijarhalnog diskursa u tijelo*, Synopsis, Zagreb – Sarajevo.
- [4] Čakardić, A., Jelušić, A., Majić, D., Ratković, T. 2007. *Kategorički feminizam: Nužnost feminističke teorije i prakse*, Centar za ženske studije, Zagreb.
- [5] de Beauvoir, S. 2016: *Drugi spol*, Naklada Ljevak, Zagreb.
- [6] Freedon, M. 2006. *Političke ideologije: Novi prikaz*, Algoritam, Zagreb.
- [7] Hooks, B. 2004. *Feminizam je za sve: Strastvena politika*, Centar za ženske studije, Zagreb.
- [8] Kodrnja, J., Savić, S., Slašak, S. 2010. *Kultura, drugi, žene*, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- [9] Leinert Novosel, S. 1999. *Žena na pragu 21. stoljeća: Između majčinstva i profesije*, Ženska grupa TOD, Zagreb.
- [10] Pateman, C. 1998. *Ženski nered: demokracija, feminizam i politička teorija*, Ženska infoteka, Zagreb.
- [11] Siročić, Z., Sutlović, L. 2013. *Širenje područja političkog: novi pogledi na političku participaciju žena*, Centar za ženske studije, Zagreb.
- [12] Watkins, S, Alice, Rueda, M., Rodriguez, M. 2002. *Feminizam za početnike*, Jesenski i Turk, Zagreb.
- [13] Wollstonecraft, M. 1999. *Obrana ženskih prava*, Ženska infoteka, Zagreb.

Časopisi

- [1] Govedić, N., 2005. „Porijeklo kulturalne imovine i feministička (anti)genealogija“, *Treća*, Vol. 7, broj 1-2, str. 328.-333.
- [2] Tomljenović, A., 2005. „Majčinski identitet“, *Treća*, Vol. 7, broj 1-2, str. 439.-443.
- [3] Volarević, M., 2012. „Novi feminizam i kulturalna promocija žene majke-radnice“, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 67, broj 2, str. 223.-236.

Internetski izvori

- [1] http://www.gender.cawater-info.net/knowledge_base/rubricator/feminism_e.htm, dostupno 19.09.2019.

- [2] http://www.cesi.hr/attach/_m/mia.pdf, dostupno 19.09.2019.
- [3] http://www.gender.cawater-info.net/knowledge_base/rubricator/feminism_e.htm, dostupno 19.09.2019.
- [4] https://www.academia.edu/33194061/Cultures_in_Contact_Dangerous_Encounters_in_Let_It_Come_Down_pp_52-62_, dostupno 19.09.2019.
- [5] https://www.georgiastandards.org/resources/Lexile_in_Action/SSUSH24_1290.pdf, dostupno 19.09.2019.
- [6] https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/susan-b-anthony_, dostupno 19.09.2019.
- [7] <https://www.womenshistory.org/education-resources/biographies/elizabeth-cady-stanton>, dostupno 19.09.2019.
- [8] https://www.researchgate.net/publication/236028516_Understanding_Race_Class_Gender_and_Sexuality_A_Conceptual_Framework, dostupno 19.09.2019.
- [9] https://www.jstor.org/stable/1394725?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents, dostupno 19.09.2019.
- [10] <https://constitutioncenter.org/interactive-constitution/amendment/amendment-xix>, dostupno 19.09.2019.
- [11] <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,991250,00.html>, dostupno 19.09.2019.
- [12] <https://www.economist.com/britain/2018/02/03/britain-marks-a-century-of-votes-for-women>, dostupno 19.09.2019.
- [13] <https://books.google.co.uk/books?id=SQ7PP7qSkRrC&pg=PA16#v=onepage&q&f=false>, dostupno 19.09.2019.
- [14] <https://nzhistory.govt.nz/media/photo/ten-reasons-for-vote>, dostupno 19.09.2019.
- [15] <https://my.christchurchcitylibraries.com/kate-sheppard/>, dostupno 19.09.2019.
- [16] <https://nzhistory.govt.nz/politics/womens-suffrage/brief-history>, dostupno 19.09.2019.
- [17] <https://danskkvindesamfund.dk/historie/>, dostupno 19.09.2019.
- [18] <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/dansk-kvindesamfund-1871/>, dostupno 19.09.2019.
- [19] <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=684DA01C1C2C7C44DFEB0F009E1AF2DB?doi=10.1.1.394.4256&rep=rep1&type=pdf>, dostupno 19.09.2019.
- [20] <http://www2.ub.gu.se/kvinn/artal/detaljer/1870-talet.xml>, dostupno 19.09.2019.
- [21] <http://runeberg.org/nfbo/0225.html>, dostupno 19.09.2019.
- [22] <https://www.britannica.com/event/womens-movement>, dostupno 19.09.2019.
- [23] <https://www.theguardian.com/society/2007/sep/12/health.medicinandhealth>, dostupno 19.09.2019.
- [24] <http://www.bbc.co.uk/radio4/womanshour/timeline/1960.shtml>, dostupno 19.09.2019.
- [25] <http://diglib.bis.uni-oldenburg.de/pub/unireden/ur97/kap1.pdf>, dostupno 19.09.2019.
- [26] <https://www.britannica.com/topic/The-Feminine-Mystique>, dostupno 19.09.2019.
- [27] <https://www.enotes.com/topics/feminine-mystique>, dostupno 19.09.2019.
- [28] <https://now.org/about/history/honoring-our-founders-pioneers/>, dostupno 19.09.2019.

- [29] https://excoradfeminisms.files.wordpress.com/2010/07/feminist_thought_a_more_comprehensive_intro.pdf, dostupno 19.09.2019.
- [30] <https://snaccooperative.org/ark:/99166/w6517mmw>, dostupno 19.09.2019.
- [31] <http://www.nwpc.org/about/>, dostupno 19.09.2019.
- [32] <https://we.riseup.net/assets/362335/ATKINSON,+Ti-Grace.+Radical+feminism.+1968.pdf>, dostupno 19.09.2019.
- [33] <http://diglib.bis.uni-oldenburg.de/pub/unireden/ur97/kap1.pdf>, dostupno 19.09.2019.
- [34] <https://www.thoughtco.com/new-york-radical-women-group-3528974>, dostupno 19.09.2019.
- [35] https://uk.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/6236_Chapter_1_Krolokke_2nd_Rev_Final_Pdf.pdf, dostupno 19.09.2019.
- [36] https://www.lexico.com/en/definition/glass_ceiling, dostupno 19.09.2019.
- [37] <https://pdfs.semanticscholar.org/f4ad/6e0c09469f25f46e17b979076839a100986a.pdf>, dostupno 19.09.2019.
- [38] <https://www.pacificu.edu/about/media/four-waves-feminism>, dostupno 19.09.2019.
- [39] <https://hrcak.srce.hr/file/227124>, dostupno 19.09.2019.
- [40] <https://www.pacificu.edu/about/media/four-waves-feminism>, dostupno 19.09.2019.
- [41] <https://www.bl.uk/learning/histcitizen/21cc/counterculture/doityourself/riotgrrrl/riotgrrrl.html>, dostupno 20.09.2019.
- [42] https://www.researchgate.net/publication/235677350_Deploying_Aesthetics_Riot_Grrrl_Feminists, dostupno 20.09.2019.
- [43] <https://www.economist.com/briefing/2009/12/30/female-power>, dostupno 20.09.2019.
- [44] <https://www.theguardian.com/world/2013/dec/10/fourth-wave-feminism-rebel-women>, dostupno 20.09.2019.
- [45] https://www.researchgate.net/publication/317745427_Women_Empowerment_in_21st_Century, dostupno 20.09.2019.
- [46] <https://www.unfpa.org/resources/issue-7-women-empowerment>, dostupno 20.09.2019.
- [47] <https://www.teknovatoren.no/2019/03/feminist-activism-on-social-media/>, dostupno 20.09.2019.
- [48] <https://twitter.com/bevtgooden/status/509005369444958208>, dostupno 20.09.2019.
- [49] <https://www.marketing-interactive.com/victorias-secret-quietly-drops-campaign-tagline-following-online-backlash/>, dostupno 20.09.2019.
- [50] <https://msmagazine.com/2013/05/30/fbrape-campaign-takes-on-facebook-misogyny-and-wins/>, dostupno 20.09.2019.
- [51] <https://www.nbcnews.com/storyline/sexual-misconduct/metoo-hashtag-becomes-anti-sexual-harassment-assault-rallying-cry-n810986>, dostupno 20.09.2019.
- [52] <https://time.com/5034546/me-too-church-too-sexual-abuse/>, dostupno 20.09.2019.
- [53] <http://religiondispatches.org/churchtoo-apology-of-evangelical-pastor-accused-of-sexual-assault-shows-why-sorry-isnt-enough/>, dostupno 20.09.2019.
- [54] <http://povijest.net/2018/?p=1456>, dostupno 20.09.2019.
- [55] <https://time.com/5542893/women-ancient-rome/>, dostupno 20.09.2019.

- [56] <https://www.ancient.eu/article/1345/women-in-the-middle-ages/>, dostupno 20.09.2019.
- [57] <http://nzetc.victoria.ac.nz/tm/scholarly/tei-Salient40231977-t1-body-d14-d3.html>, dostupno 20.09.2019.
- [58] [https://www.historycrunch.com/role-of-women-in-the-industrial-revolution.html#/,](https://www.historycrunch.com/role-of-women-in-the-industrial-revolution.html#/) dostupno 20.09.2019.
- [59] <http://povijest.net/2018/?p=1456>, dostupno 20.09.2019.
- [60] <https://www.theguardian.com/world/2000/feb/24/gender.uk>, dostupno 20.09.2019.
- [61] <https://www.theguardian.com/world/2003/sep/13/gender.health>, dostupno 20.09.2019.
- [62] <https://www.theguardian.com/world/2002/jun/06/gender.pollytoynbee>, dostupno 20.09.2019.
- [63] <https://www.theguardian.com/world/2003/jan/23/gender.uk>, dostupno 20.09.2019.
- [64] <https://www.theguardian.com/world/2005/sep/14/gender.deccaaitkenhead>, dostupno 20.09.2019.
- [65] <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2014/mar/29/everyday-sexism-women-encounter-laura-bates>, dostupno 20.09.2019.
- [66] <https://www.theguardian.com/news/2014/dec/30/-sp-rebecca-solnit-listen-up-women-are-telling-their-story-now>, dostupno 20.09.2019.
- [67] <https://www.theguardian.com/media/2019/apr/14/sexism-in-advertising-industry-gender-pay-gap-diversity>, dostupno 21.09.2019.
- [68] <https://www.theguardian.com/news/2019/aug/02/athleisure-barre-kale-tyranny-ideal-woman-labour>, dostupno 21.09.2019.
- [69] <http://www.sigurnomjesto.hr/savjetovanje/oblici-nasilja/>, dostupno 22.09.2019.
- [70] <http://www.sigurnomjesto.hr/savjetovanje/posljedice-nasilja/>, dostupno 22.09.2019.
- [71] https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_hr.pdf, dostupno 22.09.2019.
- [72] <https://www.libela.org/sa-stavom/4355-zene-u-medijima-nevidljivost-koja-opstaje>, dostupno 22.9.2019.
- [73] <https://hrcak.srce.hr/file/193450>, dostupno 22.09.2019.
- [74] <https://www.prs.hr/attachments/article/633/ISTRA%C5%BDIVANJE%20o%20zastupljenosti%20i%20na%C4%8Dinu%20prikazivanja%20%C5%BEena%20i%20mu%C5%A1karaca%20na%20nas~.pdf>, dostupno 22.09.2019.
- [75] <https://ravnopravnost.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/images/pdf/Publikacija%20Konvencija%20Vije%C4%87a%20Europe%20o%20spre%C4%8Davanju%20i%20borbi%20protiv%20nasilja%20nad%20%C5%BEenama%20i%20nasilja%20u%20obitelji.pdf>, dostupno 24.09.2019.
- [76] <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/08/i-feel-so-much-shame-inquiry-reveals-huge-extent-of-workplace-harassment>, dostupno 24.09.2019.
- [77] <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/06/feminism-women-vote-suffragette-democracy-protests-political-theatre>, dostupno 24.09.2019.

- [78] <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/07/pardon-suffragettes-cheap-patronising-cover-up-male-violence-women>, dostupno 24.09.2019.
- [79] <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/feb/04/the-guardian-view-on-womens-suffrage-still-no-real-equality>, dostupno 24.09.2019.
- [80] <https://www.theguardian.com/us-news/2016/nov/03/hillary-clinton-how-women-voters-could-win-election>, dostupno 24.09.2019.
- [81] <https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/nov/12/hillary-clinton-liberal-feminists>, dostupno 24.09.2019.
- [82] <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/20/women-worldwide-use-hashtag-metoo-against-sexual-harassment>, dostupno 24.09.2019.
- [83] <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/20/women-worldwide-use-hashtag-metoo-against-sexual-harassment>, dostupno 24.09.2019.
- [84] <https://www.theguardian.com/society/2017/oct/21/harvey-weinstein-accusers-women-voice-sexual-abuse>, dostupno 24.09.2019.
- [85] <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/19/sexual-harassment-assault-men-jock-culture>, dostupno 24.09.2019.
- [86] <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/16/harvey-weinstein-women-sexual-assault-me-too>, dostupno 24.09.2019.
- [87] <https://www.womeninadria.com/dove-pokrenuo-kampanju-choosebeautiful/>, dostupno 27.09.2019.
- [88] <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/womens-blog/2014/mar/21/women-workplace-everyday-sexism>, dostupno 27.09.2019.
- [89] <http://transaid.hr/639-2/>, dostupno 27.09.2019.